Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"

Խմբագրատան տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԱՄԱԶԳԻՐ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Բաժանորդութիւն ընդունվում է ամեն ըեղով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Տպարանի տէլէֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK".

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կոպ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բաշտապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявлений Торговъ. Дома Л. и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршалковская, 130, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Յունիսի 1-ից մինչեւ տարվայ վերջը 6 րուբլի:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ, ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ
ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
ՄԱՆԹԱՇԵԱՆԻ

Մահվան քառասունքէին, շաբաթ, մայիսի 28-ին, Վանքի մայր-եկեղեցում կը մատուցվի պատարագ և կը կատարվի ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ, որի մասին յայտնում են իրանց ազգականներին և ծանօթներին հանգուցեալի որդիներն ու աղջիկները։
Պատարագի սկիզբը առաւօտեան ժամը $10^1/_2$-ին, իսկ հոգեհանգիստը՝ 12-ին։
583. 2—1

Съ начала Іюня с. г. въ гор. ШУШѢ будетъ издаваться на русскомъ языкѣ газета
„Шушинскій Листокъ"
Она будетъ выходить 2—4 раза въ недѣлю. Подписная цѣна до конца года: въ Шушѣ 2 р., а внѣ Шуши 4 р.
Редакторъ-издатель Ш. А. Меликъ-Каракозовъ.
տп. 582. 2—1

Էսսենտուկի-Պետիգորսկ-Կիսլովոդսկ
ԲԺ. Ա. Մ. ՄԿՐՏՉԵԱՆՑ
Նախկին ասիստենտ Մ. Վ. Հ. գինեկոլոգ. կլինիկայի
Կանացի հիւանդութիւններ եւ մանկաբարձութիւն։ Ֆիզիքական եւ օպերատիվ մեթօդ բժշկութեան։
Էսսենտուկի, Кисловодская, д. Карагашевой.
Պետիգորսկ, Низон. бульв., д. Бѣликова.
Կիսլովոդսկ, Гостинница Бештау.
(o. ф.) տп. 555. 5—3

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

Հեռագրական լուրը հաղորդեց, թէ մինիստրների խորհուրդը հաւանութիւն է տուել ծխական-եկեղեցական դպրոցներում գիւղատնտեսական պարապմունքներ կազմակերպելու օրինագծին։

Խնդիրը վերաբերում է ռուսական դպրոցներին։ Բայց նա ունի որոշ նշանակութիւն և հայկական դպրոցների համար, որովհետև երբ մի անգամ նա ընդունված է իբրև սկզբունք և իբրև պետական հայեացք կրթական գործում, նա հեշտութեամբ կօրինասանվի և հայկական դպրոցների համար։

Ինչպէս յայտնի է, հայ եկեղեցական-ծխական դպրոցների այն կանոնադրութեան մէջ, որ հանգուցեալ Իզմիրլեան կաթողիկոսը ներկայացրել էր իբրև ծրագիր Կովկասի Փոխարքայ Վօրոնցօվ-Դաշկովին անցեալ 1910 թւին, նախատեսված է արհեստագիտական և գիւղատնտեսական բաժանմունքներ բանալու իրաւունքը հայ եկեղեցական-ծխական դպրոցների համար։ Այդ ծրագիրը դեռ ևս չէ քննվել բարձր պետական հաստատութիւններում և երևի քննութեան կառնվի նոր կաթողիկոսի օրով։

Անշուշտ՝ հայ եկեղեցական-ծխական դպրոցների կանոնադրութեան մէջ երկրորդական նշանակութիւն ունի արհեստագիտական և գիւղատնտեսական բաժանմունքներին վերաբերեալ կէտը. այնտեղ աւելի էական են այդ դպրոցների իրաւական և ընդհանուր կազմակերպչական խնդիրները։ Եւ եթէ այս վերջինները հաւանութիւն գտնեն, այն ժամանակ լրացուցիչ բաժանմունքների բացման իրաւունքը կը լինի մի գեղեցիկ յաւելուած։

Մենք յայտնել ենք «Մշակի» մէջ մեր կարծիքը արհեստագիտական և գիւղատնտեսական բաժանմունքների մասին։ Նրանք երբեք չեն կարող պարտաւորական լինել բոլոր դպրոցների համար, այլ պէտք է հիմնվեն միայն այնտեղ, ուր յարմարութիւններ կան և զգացվում է մեծ պահանջ։

Այդպիսի բաժանմունքներ բացելու ժամանակ պէտք է իբրև հիմնական կանոն ընդունել այն սկզբունքը, որ աւելի լաւ է չունենալ այդ բաժանմունքները, քան ունենալ վատ կազմակերպվածները։

Թող հինգ կամ տասն դպրոցներից միայն մէկում լինեն այդ բաժանմունքները, բայց ունենան անհրաժեշտ յարմարութիւնները, պարագաները, գործիքները և գտնվեն ձեռնհաս ղեկավարի անմիջական հսկողութեան և առաջնորդութեան տակ։

Երբ այդ անհրաժեշտ պայմանները կան, այն ժամանակ միայն այդ բաժանմունքները կը տան այն օգուտը, որ նրանցից սպասվում է։

Ս. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

25 մայիսի

Պետերբուրգ. — Վօնլեարլեարսկիների գործը։ Վլադիմիր Վօնլեարլեարսկին, Կազանջիեվը և Մօնկեվիչը իրանց յանցաւոր չեն ճանաչում։ Միխայլօվսկին դարձեալ պնդում է՝ թէ կտակը վաւերական է։

Վիճաբանութիւնները վերջացան։ Երդուեալ դատաւորները առանձնանում են դատավճիռը կայացնելու։ Ապա, դուրս գալով, դատարանի նախագահը կարդում է դատավճիռը երեք ժամ շարունակ. երդուեալ-դատաւորների վճիռով արդար են ճանաչվում Վլադիմիր Վօնլեարլեարսկին, Օլշեվսկին, Կազանջիեվը և Պրօնէվսկին. մնացածները ճանաչվում են մեղաւոր. Դոլգօլենցկին դատապարտվում է $3^1/_2$ տարով բանտարկութեան, Մօնկեվիչը և Միխայլօվսկին՝ 3 տարով իւրաքանչիւրը, հաշուած նախնական բանտարկութիւնը, Դմիտրի Վօնլեարլեարսկին՝ 2 տարով, Դոմբրօվսկին և Եարօշէվսկին՝ 16 ամսով իւրաքանչիւրը, Պիլեցկին՝ 8 ամսով։ Երդուեալ դատաւորները խնդրեցին դատարանին միջնորդել Կայսրի առաջ մեղմելու Դմիտրի Վօնլեարլեարսկիի վիճակը։ Դատարանը մերժեց երաշխաւորութեամբ բաց թողնել Դմիտրի Վօնլեարլեարսկիին։

Այն խորհրդակցութիւնը, որ քննում էր անգլիացի Ստիւարտի միջնորդութիւնը՝ Կովկասում, Դարեալ կիրճի մօտերը և Գօկ լճի վրա երկու գիդրօ-էլեքտրական կայարաններ կառուցանելու մասին, գտաւ Ստիւարտի նախագիծը տեխնիքական տեսակէտից իրագործելի և չափազանց օգտակար երկրի համար, և հնարաւոր գտաւ ձեռնարկողի հետ կապել երկարատև պայմանագիր։ Գործի վերջնական քննութիւնը կը լինի մինիստրների խորհրդի մէջ։

Մայիսի 25-ին, Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնայի ծննդեան օրը, Ցարսկօե-Սելօյի Ալէքսանդրեան պալատում Բարձրագոյն ներկայութեամբ մատուցվեց պատարագ։ Ներկայ էին Գահաժառանգ Արքայազնը, Օգոստափառ Աղջիկները, Մեծ Իշխանները, Մեծ Իշխանուհիները, պալատական կանայք, մինիստրները և այլն։

Հեռ. Գործակալութիւնը պետութեան շատ քաղաքներից հեռագրական տեղեկութիւններ ունի, որ մատուցվել են հանդիսաւոր մաղթանքներ։

Վերադարձաւ Հեռաւոր-Արևելքից գինւորական մինիստրը։

Պարիզ. — Մեկնեց Պետերբուրգ Իզվօլսկին։

Պարիզ. — Օբ դեպարտամենտի գինեգործները, դժգոհ պետական խորհրդի վճռից, նորից սկսեցին ցոյցեր կազմակերպել։ Երեկոյեան ժանդարմները ստիպված էին ցրել ամբոխը։ Վիրաւորված են մի լէյտենանտ և 2 ժանդարմ։

Ալկասարից հաղորդում են, որ կապիտան Մօրօն ջարդել է ապստամբ Տային և նրան խոշոր կորուստներ պատճառել։

Վախճանվեց նախկին մինիստր-նախագահ սենատոր Րուվիէն։

Ֆալիէրը պատուիրագրեց գործադրել պետական խորհրդի որոշումը Շամպայնի նահանգը անջատելու մասին։ Կառավարութիւնը մտադիր է մի օրինագծով իրաւունք տալ գինեգործներին իրանց փաստերը պահանջել դատարանով։

Տանժէր. — Մուանիէի զօրամասը մայիսի 20-ին Մէկկայի գետի ափերին 8 ժամ շարունակ կռւում էր մարոկկօցիների հետ, որոնց կորուստները շատ մեծ են։ Ֆրանսիացիները կորցրին մի բժիշկ սպանված և երեք զինւոր. վիրաւորված են 13 զինւոր։ Լոյս 21-ի գիշերը ֆրանսիական խուզարկու զինդերը ենթարկվեցին յարձակման։

Հռոմ. — Պատգամաւորների պալատ։ Հանրապետական Կիօզը ծայրայեղ ձախակողմեան պատգամաւորների անունից պալատին մի բանաձև առաջարկեց, որով կառավարութիւնը հրաւիրվում է միջազգային եռանդուն գործողութիւնների, որպէսզի Բեռլինի դաշնագիրը կարելի լինի փոխել՝ նկատի առած Ալբանիայի արդի դրութիւնը։

Պէկին. — Ռուսաց դեսպանը միասին պաշտօնեաների հետ ընդունվեցին ուկնգրութեան մինիստրների խորհրդի նախագահ իշխան Ցինից։

Բեռլին. — Իօհանիստալում Գիրտը մի մարդու հետ բարձրացաւ 1,580 մետր և սահմանեց համաշխարհային նոր մրցանիշ, որ մինչև օրս հաւասար էր 800 մետրի։

Բար-Սիւր-Օբ. — Այստեղ մեծ յուզմունք է տիրում։ Շրջակայ գիւղերի գինեգործները գալիս են քաղաք։ Բոլոր առևտրական հիմնարկութիւնները իշխանութիւնների կարգադրութեամբ փակ են։ Գինեգործները, քաղաք մտնելով և տեսնելով փողոցները զօրքերով գրաւված՝ սկսեցին ցրվել։ Կարգ ու կանոնը կէս գիշերվայ մօտերը վերականգնվեց։

Մէկսիկա. — Երկրաշարժը կործանեց մի քանի տներ և արտիլէրիական զօրանոցը։ Զոհ գնացին 70 զինւոր։ Վիրաւորվածների և սպանվածների թիւը ուրիշ տեղերում հասնում է մինչև 70-ի։

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ԲԱԼԿԱՆՆԵՐԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

Կ. Պոլիս. — Սարաֆօվը Գործակալութեան թղթակցի հետ խօսելիս յայտնեց, որ սահմանային ընդհարումների առիթով ծագած տարաձայնութիւնները մտադրութիւն կայ վճռել թիւրքբուլղարական խառն մասնաժողովի օգնութեամբ։ Սարաֆօվը հաւատում է խաղաղ լուծման։

Կառավարութիւնը սուլթանի ստորագրութեամբ ներկայացրեց բիւջէն սենատի խմբագրութեամբ և դրանով յարուցեց պատգամաւորների պալատի անդամների դժգոհութիւնը, որոնք սպառնում են աշնան նստաշրջանին առաջարկութիւն անել կաբինէտին դատարանին յանձնելու։

Բ. Դուռը հերքում է այն լուրերը, թէ ալբանները աւտօնօմիա են յայտարարել։

Ցէտինիէ. — Կենտրոնական ալբանական կօմիտէն, լուրերին նայած, գտնվում է Կորֆու կղզում, ուր և հրազէնների պահեստն է։ Միւս պահեստը գտնվում է Կալօմոտա կղզում՝ Բազուգայի մօտերը։ Բարիում կենտրոնացած է իտալական նաւատորմը, բաղկացած 12 մեծ պատերազմական նաւերից և շատ փոքր նաւերից։ Նաւատորմի այդտեղ գտնվելը կապում են միրիդիտների ապստամբութեան հետ։ Վերջինների ապստամբութիւնը թիւրքերին յանկարծակի չը բերեց։ Տուրղութ-փաշան, տեղեկանալով միրիդիտների յուզմունքի մասին, Սկիւտարում թողեց մի քանի բատալիօններ, որոնք այժմ դիմել են դէպի Ալէսիա։ Թիւրքական տեղեկութիւնների համաձայն, 800 միրիդիտներ յետ են մղվել Ալէսիայի մօտից։ Թիւրքերը հետապնդեցին նրանց և ցրեցին։ Թիւրքաց աղբիւրներին նայած, միրիդիտների ապստամբութիւնը շուտով կը ճնշվի։ Ալէսիայի մօտերը ժողովված ալբանները իբր ցրված են, հալածված են դէպի լեռները և կտրված են ծովից, որտեղից նրանք կարող էին օգնութիւն ստանալ։ Թիւրքերը կարծում են, որ նրանք բաւականաչափ զօրքեր ունեն Սկիւտարի վիլայէթում ապստամբութիւնը ճնշելու համար։ Ժամ. կառավարութիւնը նրանք համարում են պատահական և անընդունակ՝ միացնելու բոլոր միրիդիտներին։

Տուրղութ-փաշայի զօրքի հարաւային մասում առաւօտից կռիւ սկսվեց։ Թիւրքերը ռմբակոծում են Տարաբօս լեռը։ Սահմանային իշխանութիւնների տեղեկութեամբ՝ Թնդանօթային և հրացանային կրակը շարունակվում է։ Ալբանները մնացին իրանց դիրքերում։

Թիւրքաց զօրքը ամբողջ օրը ռմբակոծում էր մալիսօրներին։ Դուսինի զօրամասը կլիմենտներին քշեց գրաւած դիրքերից։

Իրան նախագահ հռչակած Տօցին իտալահպատակ է, ծնվել է Իտալիայում, Կալաբրիայի գիւղերից մինում։

Հաղորդում են, որ մի պատերազմական նաւ բերեց 10,000 հրացան և շատ փամփուշտ։ Միրիդիտները խլեցին զէնքերը և արագութեամբ բարձրացան լեռները։

Մօնաստիր. — Դիբրի շրջանի ալբանները հրաժարվեցին վճարել ուշրաների հարկը։ Ընդհարման ժամանակ սպանվեց բօլգար Բլաժօ-Բիրինացը։

Սալօնիկ. — Յերեկվայ ժամը 3-ին եկաւ «Խայրէդդին» գրահնաւը, որի վրա գտնվում է սուլթանը։ Քաղաքը լուսավառված է։

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆՈՒՄ

Ա. Թաւրիզ

Եզօր Ջահրաբեանի մահից յետոյ, երբ յայտնի եղաւ, որ նա 70,000 ր. է կտակել՝ Թաւրիզում թեմական դպրոց կառուցանելու նպատակով, ես գրեցի «Մշակում» և աշխատեցի բացատրել, թէ ի՛նչ արժէք ունէր այդ կտակը Ատրպատականի հայութեան համար։ Միջնակարգ կենտրոնական վարժարան ունենալու տասնեակ տարիներից ի վեր արծարծված գաղափարը նոյն տարին մարմնացում էր գտել նրանով, որ գրվել էր մի հոյակապ շէնք յանուն այդպիսի վարժարանի։ Մտածվում էր հանգանակութիւն սկսել, դիմել բոլոր հնարաւոր եղած միջոցներին և բանալ առաջիկայում այդ վարժարանը։ Ջահրաբեանի պատուական կտակը վերջ դրեց կասկածներին ու վարանումներին։ Երազված կենտրոնականը տարբեր բան չը պիտի լինէր, քան այն թեմական դպրոցը, որ հանգուցեալը կառուցանել էր կամեցել, և կտակատարները դիւրաւ պիտի համաձայնէին, ի հարկէ, որ պատրաստ շէնք լինելուց յետոյ միտք չէր ունենայ մի նորը կառուցանել, այլ հարկ կը լինէր հանգուցեալ բարերարի անունը որևէ եղանակով կապել եղածի հետ և կտակի գումարը գործադրել այդ հաստատութեան ապահովութեան համար։ Այսպէս՝ քաջալերված, առանց նիւթական ապահովութեան, առանց որևէ հաստատուն եկամուտի, կարելի եղաւ հոգաբարձութիւն ընտրել և 1909/10 ուս. տարեշրջանի սկզբին բանալ դպրոցը՝ Գ. և Դ. դասարաններով. յաջորդ տարին բացվեց նաև Ե. դասարանը. և ահա երկու տարեշրջան բոլորելուց յետոյ՝ այս հաստատութիւնը կանգնած է մի անորոշ ապագայի հանդէպ։

Առաջին տարին դպրոցի գրեթէ ամբողջ ծախսը հոգացվեց Թաւրիզի հայերի մէջ կատարված հանգանակութեան արդիւնքով։ Ջահրաբեանի կտակակատարները թէպէտ միջոց չեն ունեցել մինչև այժմ իրանց ցանկութեան համաձայն Թաւրիզ գալու և անձամբ ծանօթանալով տեղական պայմաններին՝ որոշելու վերջնականապէս, թէ ինչպէս պէտք է գործադրվի կտակը, սակայն նրանով սահմանված պայմանաժամը լրանալուց յետոյ ուղարկել են՝ ներկայ թւականի սկզբին՝ տրամադրելի գումարի տոկոսիքը՝ 1283 ր. 86 կ., ինչպէս բացատրութիւններ տրվեցին այս նկատմամբ լրագիրներում։ Ամբողջ գումարից մօտ 10,000 ր. վերցված է իբրև պետական տուրք և ծախք, որը վերադարձնելու համար դիմումներ են եղել պատշաճ իշխանութեանց, բայց դեռ պատասխան չէ ստացվել. իսկ 10,000 ր. տրամադրելի կը լինի միայն հանգուցեալ բարերարի երկու քոյրերի մահից յետոյ։ Այդպիսով դպրոցի ներկայ թւականի դրսից ստացած եկամուտը կը լինի ընդամէնը 2567 ր. 72 կ.։ Պետերբուրգի Հայոց Եկեղեցական Խորհուրդը, յարգելով անցեալ տարի իմ դիմումը, ուղարկեց արտաքոյ նախահաշուի նպաստ 1000 ր.։ Այս տարի ես այնչափ ուշ վերադարձայ Թաւրիզ, որ մինչև իմ նոր դիմում անելը՝ Խորհուրդն արդէն վաղուց կազմած կը լինէր իր տարեկան նախահաշիւը։ Զարմանալի է սակայն, որ անուշադիր էր թողել իմ նախկին պարզաբանութիւնները և ոչինչ չէր մտցրել նախահաշուի մէջ յօգուտ Ատրպատականի թեմական դպրոցի, մանաւանդ որ, ինչպէս յայտնի է, 1500-ական րուբլի յատկացրել էր ուրիշ շատ աւելի ապահով հաստատութիւնների՝ գիւղատնտեսական պարապմունքների համար. իսկ այդպիսի պարապմունքներ այս դպրոցին կից ունենալու միտքը սկզբից ևեթ եղել է նրա հիմնական ծրագրի մէջ։ Յոյս ունեմ, որ իմ նոր դիմումներն ապարդիւն չեն անցնի, և Խորհուրդն այս տարի ևս արտաքոյ նախահաշուի նպաստ ուղարկելով նորահաստատ դպրոցին՝ եկող տարվանից մի տևական օժանդակութիւն կը մտցնէ իր նախահաշուի մէջ՝ մինչև դպրոցի տնտեսապէս ամուր հիմքերի վրա դրվելը։ Այնուամենայնիւ շատ անմխիթարական է այժմ այս կրթարանի նիւթական դրութիւնը։

Հարկաւ յիշածս նպաստներով, թոշակներով և ուրիշ մանր մուտքերով հնարաւոր չէ նոյն իսկ երեք դպրոցական դասարան պահելը. հնարաւոր չէ նաև ամեն տարի նոր ինորոյ հանգանակութիւն անելը. և ուրեմն դպրոցն արդէն այս տարի բաց պէտք է ունենար, մանաւանդ որ գործի սկզբում դասական և այլ պիտոյքների տարրական պահանջներին իսկ բաւականութիւն տալը առանձին ծախք էր պահանջում. մինչդեռ անհրաժեշտ է առաջիկայ ուսումնական տարվանից Զ. դասարան բանալ՝ գոնէ դպրոցական կազմը լրացնելու համար։ Ի՞նչպէս անել։ Ատրպատականի հայութիւնն այսուհետև առանց միջնակարգ վարժարանի լինել չէ կարող. չունենալ այդպիսի վարժարան՝ կը նշանակէ հնար չունենալ կրթութիւնը ընդհանրացնելու ժողովրդի մէջ, հնար չունենալ ժամանակակից քաղաքակրթութիւնը իւրացնելու և տնտեսական ասպարիզում մրցելու օտարների հետ։ Բաւական է յիշել, որ այս երկրում պետութիւնը ոչ մի օրինաւոր դպրոց չունի. իսկ հայ տարրը դարերի ընթացքում գլուխ է պահել ճնշող մահմեդական զանգուածի մէջ միմիայն շնորհիւ այն հանգամանքի, որ քաղաքակրթութեամբ փոքր ինչ բարձր է կանգնած եղել հարևաններից։ Այդ դերը չը կորցնելու համար՝ հարկաւոր են նրան ուսուցիչներ գաւառներում, ժամանակակից հասկացողութեամբ գործողներ առևտրական և արդիւնաբերական ասպարէզներում. ծրագրից պիտի ելնել։ Կարելի էր մտածել, թէ բուն տեղացի ժողովուրդը պէտք է հասկանայ այս դրութիւնը և իր բոլոր ույժերը լարէ նորահաստատ դպրոցը պահպանելու ու առաջ

տանելու։ Սակայն ինչ է ներկայացնում տեղացի ժողովուրդը և ձեռնհաս է արդեօք իր ոյժերով այդ պարտքը կատարելու։

Եղան յիրաւի տաք-գլուխ պահանջողներ, որ Պարսկաստանի հայ հարուստները մեծաքանակ նուիրաբերութիւններով պահովէին և ճոխացնէին կենտրոնական դպրոցը, և երբ վերջերս դպրոցի հոգաբարձութիւնը մտածում էր մի հանգանակութեան ձեռնարկել Ռուսաստանում, այդ մտածութիւնն իսկ դատապարտութեան արժանացաւ. տեղական հարուստները պարտաւոր են, ասում են, իրանց զաւակների կրթութեան ծախքը հոգալ։ Սակայն ո՞ւր են այդ հարուստները, որ մենք չենք տեսնում. և ո՞րն է նրանցից ցանկացած չափով դրամ ստանալու, մեծաքանակ գումարներ նրանց նուիրաբերել տալու երանելի միջոցը։ Ատրպատականի ամբողջ հարստութիւնը կենտրոնացած է Թաւրիզում. գաւառներում կան միայն այստեղ եղած առևտրական տների բաժանմունքներ. ուրեմն ինչ որ նրանցից առնվի, միևնոյն է թէ կենտրոնից է առնվում։ Իսկ Թաւրիզում 750 տուն հայեր կան, որոնց մի մասը նպաստ է ստանում Աղքատախնամ Ընկերութիւնից. մի քանի հարիւր տուն, նախկին աւերված գիւղերի ժողովուրդ, բանւորութեամբ կամ արհեստով մի կերպ գլուխ են պահում. և հազիւ թէ 100 տուն փոքր ի շատէ օրինաւոր նիստուկաց ունենան, որոնցից 10—12 տուն միայն կարող են իսկապէս ունևոր վաճառականական տներ համարվել. դրանցից էլ մի քանի գլխաւորների բուն տէրերը դուրսն են ապրում։ Այսպիսի մի տեղում, ուրեմն, ուր տարեկան 500—600 ր. ստացող ուսուցչի կամ գործակատարի համար ասվում է՝ ապահով դրութիւն ունի, ուր ամենից ունևորների տներում անգամ այնքան ծախք չի լինում, ինչքան որ Թիֆլիսում մի կարգին խանութպանի կամ հաշւապահի տանը, ինչպէս պէտք է մի անգամից ապահովվի և բարեկարգ վիճակի մէջ դրվի նոր միջնակարգ դպրոցը, երբ նրա հետ մէկտեղ պէտք է պահվեն երկու Թաղային դպրոցներ՝ իւրաքանչիւրը 3 դասարաններով և բաժանմունքներով, և ընդհանրապէս կենտրոնականից դուրս 800—1000 մանկանց կրթութիւն պիտի տրվի. պէտք է պահվեն առաջնորդարանը, երկու եկեղեցիները, Աղքատախնամ, Հայուհեաց և այլ ընկերութիւններ. պէտք է մասնակցութիւն լինի բազմաթիւ հանգանակութիւնների մէջ։

Այսուամենայնիւ, եթէ այն բոլոր դրամը, որ ծախսվում է Թաւրիզեցի և սալմաստեցի ունևորների որդոց՝ Թիֆլիսում և ուրիշ տեղեր ուսում տալու համար, տեղումը մնար, կարելի էր թէ կենտրոնականը և թէ միւս դպրոցները շատ բարեկարգ վիճակի մէջ պահել։ Բայց ինչպէս անենք, որ Թաւրիզեցիք և սալմաստեցիք համոզվեն, թէ իրանց զաւակները նոյնչափ լաւ ուսում կարող են ստանալ այստեղ, որչափ Թիֆլիսում, մինչդեռ Կովկասումն էլ՝ օրինակ, մեր դպրոցների ուսուցիչներն իսկ իրանց զաւակներին գիմնազիա են ուղարկում։ Տեղական դպրոցներում սովորում են աւելի միջին և չքաւոր դասի մարդկանց որդիք. թէ նրանցից և թէ ունևորներից, որոնց որդիք առհասարակ այստեղ չեն սովորում, հնար եղածը ստացվում է, այսուհետև էլ ամեն միջոց գործ կը դրվի ստանալու. բայց այդ միջոցներով կարելի չէ պահել բոլոր դպրոցները, մանաւանդ թէ աւելի բարեկարգ վիճակի մէջ դնել. դրամի օգնութիւն անհրաժեշտ է։ Ամենից առաջ անհրաժեշտ է թեմ. կենտրոնական դպրոցը պահպանելու և եկող տարվանից Զ. դասարան բանալու համար։ Թող նախ դրսում ապրող պարսկահայերը լուրջ ուշադրութեան առնեն իրենց ներկայ դրութիւնը և իրանց օգնութիւնը չը խնայեն։ Բայց և բոլոր սրտացաւ հայերը, մանաւանդ նրանք, որոնք առևտրական կապեր են ունեցել Պարսկաստանի հետ կամ ունեն, չը պէտք է անուշադիր թողնեն Ատրպատականի հայերին։ Զարմանալի է, որ նրանք մոռացված էին վերջին ժամանակ բազմացող կոչերի ու բարեգործութիւնների մէջ. մոռացված նաև մեր բարեգործ Մանթաշեանի կողմից, որ այստեղ է դրել իր հարստութեան հիմքը։

Կարապետ եպիսկոպոս

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԽՈԼԵՐԱՅԻ ԵՒ ԺԱՆՏԱԽՏԻ ԴԷՄ ՄԱՔԱՌԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Երէկ, հինգշաբթի, մայիսի 26-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին, Զուբալովի Ժողովրդական Տան մէջ կայացաւ համագումարի հանդիսաւոր բացումը։

Համագումարին մասնակցում են 117 անդամներ՝ կովկասեան քաղաքների, զանազան հաստատութիւնների ներկայացուցիչներ և բժիշկներ։

Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեան, որ, ըստ կանոնի, համագումարի նախագահն է, բանալով նիստը, արտասանեց ողջոյնի ճառ, ջերմօրէն ողջունելով եկած ներկայացուցիչներին և ուրախութիւն յայտնելով, որ քաղաքային գործիչների վաղուց փայփայած ցանկութիւնը՝ գումարելու մի ժողով քաղաքային գործիչների և բժիշկների, յատկապէս խոլերայի և ժանտախտի դէմ մաքառելու միջոցներ մշակելու համար, այսօր իրագործվում է շնորհիւ Փոխարքայի բարեացակամ վերաբերմունքի և այն վստահութեան, որ նա ցոյց է տալիս դէպի հասարակական գործիչները։

Այդ ճառը առաջ կը բերենք առանձին։

Ապա մի քանի ներկայացուցիչներ ողջունեցին համագումարի բացումը։ Ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի ներկայացուցիչը ցոյց տալով այն մեծ կապը, որ կայ դպրոցի և ժողովրդական առողջապահութեան միջև, մեծ համակրութիւն արտայայտեց համագումարին։

Բացման հանդէսին ներկայ էին Փոխարքայի օգնական սենատոր Վատացին, Թիֆլիսի նահանգապետը, զանազան բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, նաև Վրաստանի էկզարխը, Եփրեմ եպիսկոպոսը և այլ դաւանութիւնների ներկայացուցիչներ։

Ողջոյնի ճառերից յետոյ համագումարը միաձայն և ծափահարութիւններով պատւաւոր նախագահ ընտրեց Կովկասի Փոխարքայ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկօվին, որին և ուղարկվեց իսկոյն հեռագիր համագումարի կողմից, խնդրելով բարեհաճել ընդունել համագումարի պատւաւոր նախագահութիւնը։

Ապա բժշկապետ Կ. Ստեփանեան կարդաց մի զեկուցումն «Հասարակական բժշկականութեան հիմունքը և ներկայ համագումարի նպատակները» վերնագրով, որ ընդունվեց ծափահարութեամբ։

Այդ զեկուցումից յետոյ Փոխարքայի օգնական սենատոր Վատացին յայտնեց, որ ինքը, ստիպված լինելով մեկնել, պարտք է համարում իր կողմից ջերմ կերպով ողջունել ներկայ համագումարը, իբրև երկրի բարձր իշխանութեան ներկայացուցիչ։ Իր ճառի մէջ սենատոր Վատացին արտայայտեց մի շատ խրախուսիչ միտք, այն՝ որ նա անձամբ շատ մեծ նշանակութիւն է տալիս համագումարների սկզբունքին, որովհետև համագումարները խրախուսում են գաւառում գործողներին, փարատելով նրանցից ճնշման և միայնակութեան ծանր զգացումները։

Սենատոր Վատացիի ճառը ընդունվեց բուռն ծափահարութիւններով։

Նրա մեկնելուց յետոյ, քաղաքային քարտուղար Մ. Զաքարը կարդաց մի զեկուցագիր «Քաղաքների առողջացումը և նրանց ֆինանսները» վերնագրով։ Ապա իշխ. Արղութեան-Երկայնաբազուկը կարդաց «Թիֆլիսի խոլերային համաճարակի վիճակագրական տեսութիւնը» վերնագրով, ցոյց տալով նախորդ բոլոր համաճարակների ժամանակ եղած զոհերի թիւը, նրանց դէմ ձեռք առնված միջոցները և բերելով հետաքրքրական վիճակագրական տեղեկութիւններ։

Վրաստանի էկզարխ Իննոկէնտի արքեպիսկոպոսը՝ վեր կենալով՝ արտասանեց ողջոյնի և օրհնութեան մի ճառ, ցոյց տալով որ ներկայ համագումարի գործը մի իսկական մարդասիրական և քրիստոնէական գործ է, որ միացրել է ամենքին՝ միատեղ և համերաշխ գործելու և մաքառելու մարդկային ազգի պատուհասների դէմ։

Նախագահ Խատիսեան մի քանի խօսքով շնորհակալութիւն յայտնելով սենատոր Վատացին իր համակրական վերաբերմունքի համար՝ առաջարկեց ապա ընտրել հինգ փոխ-նախագահներ և 6 քարտուղարներ։ Փոխ-նախագահներ ընտրվեցին Բաթումի, Փօթիի, Նովօրօսսիյսկի, Երևանի և Գանձակի քաղաքագլուխները, իսկ քարտուղարներ՝ բոլորն էլ բժիշկներ։

Ժամը 2-ին նիստը յայտարարվեց փակված։

Կէսօրից յետոյ ժամը 5-ին, Արտիստական Ընկ. այգում թէյ տրվեց համագումարի անդամներին քաղաքի կողմից, իսկ երեկոյեան ժամը 8-ին Ժողովրդական Տան մէջ սկսվեցին համագումարի պարապմունքները։

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ՍՈՖԻԱ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Չորեքշաբթի, մայիսի 25-ին, Թիֆլիսում կատարվեց մի համակրելի յոբելեանական տօն։

Դա իշխանուհի Սոֆիա Արղութեանի մանկավարժական գործունէութեան 25-ամեակի տօնն էր։

Հաւաքվել էր մեծ բազմութիւն տեսնելու Արղութեան դպրոցի սաների հանդէս դրած գործերը, մարմնամարզական հմտութիւնները և կատարած պարերն ու խաղերը, միևնոյն ժամանակ լսելու նրանց երգեցողութիւնը և երաժշտութիւնը։

Հանդէսը սկսվեց երեկոյեան ժամը 6-ին։ Աշակերտներից և աշակերտուհիներից կազմված խմբերը ցոյց տուին աչքի ընկնող վարժութիւններ բոլոր ճիւղերում։

Հասարակութեան վրա մեծ տպաւորութիւն գործեցին մարմնամարզական բազմազան, խելացի և ճարպիկ շարժումները։

Գեղեցիկ և գեղարուեստական տպաւորութիւն գործեցին հանդիսաւոր գնացքներ և խաղերը, որ կատարեցին երկսեռ սաները գոյնզգոյն զգեստաւորութեամբ։ Այդտեղ ներկայացված էին Թռչուններ ու միջատներ և ուրիշ խորհրդանիշ արարածներ։ Գրաւիչ էր սերմնացանների և հնձողների խմբական խաղ-երգասանքը, որ գեղարուեստական հաճոյք պատճառեց հանդիսականներին։

Աշակերտական գործերի մէջ աչքի էին ընկնում նկարներ, գծագրութիւններ, կերտուածքներ, կարուածքներ, քանդակագործութիւններ։ Աշխատանքները ի ցոյց էին դրված հասակների համեմատութեամբ։

Դպրոցական հանդէսից յետոյ աշակերտութիւնը և հանդիսականները ցրվեցին տները։ Հասարակութեան մի ստուար մասը մնաց ներկայ լինելու յոբելեանական տօնին։

Ջուարճ և ուրախ ընթրիքի ժամանակ արտասանվեցին պատշաճաւոր ճառեր, որոնք բնորոշում էին յոբելեարուհու գործունէութիւնը։ Խօսեցին Ա. Քալանթար, Յ. Աբէլեան, Ա. Զարգարեան, Ս. Շահպարոնեան, իշխան Լ. Ջանդիերի, Ս. Յարութինեան, Դ. Աղայեան և ուրիշներ, ցոյց տալով մանկավարժական ամբողջ գործի, մանկապարտէզի, կրթական զուարճութիւնների, ընտանիքի և հասարակական աջակցութեան կարևոր դերերը։ Յոբելեարուհին հակիրճ, բայց զգացված բառերով յայտնեց իր շնորհակալութիւնը բարեմաղթութիւնների և շնորհաւորութիւնների համար, լի յոյսով, որ առաջիկայում կաջողվի շարունակել սկսած գործը աստիճանական զարգացումով։

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Աղքատանում է գիւղը. նրա աղքատացումը հետևանք է մի շարք համազօր, աւերիչ գործօնների՝ սակաւահողութեան, հողի ուժասպառութեան, նախնական ձևի մշակման, վաշխառուների հարստահարման և մի շարք այլ պատմական երևոյթների, որոնցից ամեն մէկը իր ճակատագրական անցեալն ունի։ Ամեն մէկի ասպարէզում արված նուաճումը մի մեծ պլիւս է գիւղատնտեսութեան բարձրացման։

Թողած առաջինները, որոնք ժամանակի սրբագործող ոյժին են կարօտ, կանգ կառնեմ վերջինի՝ վաշխառուների հարստահարման դէմ կռուելու միջոցների վրա, որոնց համար ժամանակը աւելի քան նպաստաւոր պայմաններ է առաջադրել։ Գիւղացին իր ծով կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար՝ ստիպված է միշտ կանգնած լինել հակաշահ անձնաւորութիւնների՝ վաշխառուների առաջ, յանձն առնել ամեն մի ստոր միջոց նրանց կամքը սիրաշահելու, թէկուզ այդ լինի արեան գներով։ Վերջիններս կարիքի անզուսպ ոյժից, որը երկաթէ օղակներով է սեղմել գիւղացիութիւնը, ամբողջ խաւարամտութիւնից օգտվելով՝ աններևակայելի չափերի են հասցնում շահատակութեան գործը և այսպիսով վերջնական հարուածը հասցնում քայքայվող գիւղին։

«Էգուցվայ հաց չունեմ»—ասում է գիւղացին. և սա՛ մէկը չէ, երկուսը չէ, գիւղացիութեան 99%-ն է. և նրա այս կանչը միշտ մնացել է ձայն բարբառոյ յանապատի։ Մի՞թէ այսչափ քար անտարբերութիւնն է նրա ուժգին կանչի պատասխանը. մի՞թէ նրա տնտեսութեան անկումը բացասաբար ազդելու չէ ամբողջ կեանքի վրա։

Գիւղը մատնված է սև ճակատագրի անօրէնութեան. նա հներում գործադրվող սովորութիւնների ձևով է կռւում նոր պատմութեան ձեռքով ստեղծված պայմանների դէմ. տոկոսով հաց է վերցնում հարուստ հարևանից կալոցին վերադարձնելու պայմանով, հակառակ դէպքում՝ պայմանում գրած неустойка-ն քառապատկում է տոկոսի պակասը։

Մինչդեռ այսպէս չէր լինի, եթէ նա փողը ձեռքին դիմէր հարևանի դուռը. բայց ծրտեղից գտնել փող. փողն էլ հաց ունեցողի մօտն է, որի տոկոսն աւելի բարձր է. փողի յոյս չը կայ, էլի հաց պէտք է վերցնել։ Գիւղացին դեռ չորս ամիս կալոցից առաջ այդ պայմանով է սկսում ապրել՝ պուդին մի պուդ վճարելով կալոցին։ Նրա ստացվելիք բերքը հազիւ 8 ամսվայ պաշար լինի, որը նա ամառվանից է կերել. ուրեմն միւս տարին նա աւելի մեծ կարիքի առաջ է կանգնած։ Այս այսպէս լինելով՝ պարզ է, որ գիւղատնտեսութեան անկման գլխաւոր պատճառներից մէկը անյագ վաշխառութիւնն է, որն իր հերթին հետևանք է մի շարք ճակատագրական պայմանների։

Գիւղացու վնասը այսչափ մեծ չէր լինի, եթէ նա հնարաւորութիւն ունենար գէթ քիչ տոկոսով փող կամ հաց ձեռք բերել, կամ առատ տարիները իր հացը չնչին գնով չը ծախէր, որի համար կան արդէն սանձված պատշաճաւոր թոյլատւութեամբ մանր վարկի ընկերութիւններ և գիւղական ամբարներ, որոնք գիւղացու էգուցվայ հացի պահանջին որոշ չափով բաւարարութիւն կը տան։

Անվիճելի է այն, որ հետևանքը վերացնելու համար պիտի վերացնել նախ նրա պատճառը։ Բայց ինչ կարող ես անել, երբ այդ պատճառի վերացումը կապված է ուժեղ ժամանակագրական պայմանների հետ, մինչդեռ հետևանքի վերացումը անկախ պատճառից էլ հնարաւոր է։ Մանր վարկի ընկերութիւններ կազմակերպելը աւելի հեշտ է և նպատակայարմար, քան այլ բնորոշումներ գիւղատնտեսութեան մինչև որի իրականացումը անկարող է սպասել հիւանդ գիւղացիութիւնը։ Ցիշած ընկերութիւնը և գիւղական շտեմարանները, որպէս ժամանակի իսկական պահանջ, դարձել են մի կենսունակ գործօն, դէպի կատարեալ վստահութեամբ դիմում է գիւղացին՝ տեսնելով նրա մէջ իր ազատութեան նշանաբանը. հարկաւոր է միայն աջակցել նրանց արագ տարածման։

Մասնաւորելով խօսքս Ղափանի մասին՝ կասեմ, որ նման ընկերութիւնների գործունէութեան համար լայն ասպարէզ ներկայացնում տեղս, ուր մեծամասնութիւն մեկուսացած շրջանի բաղդը կախված է տեղական հարուստների անզուսպ կամայականութիւններից, նրանց է վերապահված մթերքների վրա իրանց ցանկացած արժէքագին դնելը. իսկ ով իր շահից քացի կը տայ. ահա և պատրաստ է կենդանի գիւղացու գերեզմանը։

Վաղուց է մեզանում շշուկ է պտտվում, որ Գ. Տէր-Մարգարեանը ուզում է իր հայրենիքում, Ղափանում, որին միշտ նա կամբեկցաբար է վերաբերվել, բաց անել մանր վարկի ընկերութեան ճիւղ։ Ի հարկէ այս լուրի ճշգրութեանը կասկածելու երբէք իրաւունք չունեմ, տեսնելով Տէր-Մարգարեանի բարեգործութիւնները։ Գովելի միտք, որի իրագործմանը մեծ անհամբերութեամբ սպասում է տոկոսների ծանրութեան տակ հեծող Ղափանը։

Արաքս

Ղափան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Քաղ. խորհրդի նոր ընտրութիւն

Երևան, 18 մայիսի

Ես արդէն խոստացել էի գրել մայիսի 15-ին այստեղ կատարված քաղաքային ընտրութիւնների մասին։

Քաղաքային վարչութեան նախօրօք յայտարարած ցուցակի համաձայն՝ ձայնաւորներ ընտրելու իրաւունք ունէին 736 հոգի, որոնցից 235-ը Թուրքեր էին, 50-ը օտարազգութիւններին պատկանող, իսկ մնացած 478 հոգին՝ հայեր։ Ընտրութեան օրը ներկայացել էին ընդամենը 87 Թուրքեր, 9 օտարազգիներ, 202 հայեր. ընդամենը 308 ընտրողներ։ Այս թւերը պարզ բնորոշում են, թէ ինչպիսի անտարբերութեամբ է վերաբերվում տեղական՝ գլխաւորապէս թուրք ազգաբնակութիւնը դէպի այդ ընտրութիւնները։

Ինչպէս անհուրեք, նոյնպէս էլ այստեղ «Թայֆայականները» իրանց խմբծանքով, թէև ոչ այնքան ոյժով, առաջ էին եկել գործելու։ Թէ այդ հանգամանքը և թէ իրանց «ազատ ժամերը ի զուր տեղը քաղաքի շահերին չը վատնելու» հանգամանքը առիթ էին ծառայել 29 հոգի հայ և Թուրքերի, որոնց մէջ կային հին ձայնաւորներ, ինչպէս նաև ոչ-ձայնաւոր ինտելիգենտներ, հրաժարվելու քուարկվելուց, և այսպէս՝ իրանց տուփը դրել էին 90 կանդիդատներ։ Ընտրվեցին Գ. Աբրահամեան, Ա.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԴԷՊԻ ԳԻՒՂ

(Նուէր միջնակարգ դպրոցների այս տարվայ շրջանաւարտներին)

I

«Դէպի գիւղ, ընկերներ։ Գիւղումն է պատրաստվում ապագայ կեանքի պրոտոպլազման։ Գեղջուկի խարխուլ և անձրևից անապահով գետնափորերի մէջ են յղանում և կազդուրվում ապագայ իրաւակարգի սկզբնական սաղմերը։ Գնանք դէպի գիւղ և արագացնենք այդ գործողութիւնները»։

Այսպէս էինք գրել չորրորդ դասարանում եղած ժամանակ մեր աշակերտական ձեռագիր թերթում՝ ամառվայ արձակուրդներին գիւղերը շրջելու վերաբերմամբ։

Անբացատրելի զգացմունքների ոյժով մենք չենք կարող կտրվել այդ դեղնած տետրներից. մինչև անգամ երբ պատահմամբ գրքերը խառնելիս մեր ձեռքն են ընկնում այդ տետրակները, ամեն ինչ մոռանում ենք և խորին յափշտակութեամբ ծայրից ծայր կարդում, թերևս հարիւրերորդ անգամ. հանգստացնող մի քաղցր թմրութիւն է իջնում մեզ վրա, կարծես մենք հիպնօզվում ենք պատանեկութեան շրջանի այս բեկորներից։

Կենդանի, ուժեղ հայեացքի տէր մարդը չէ կարող այնպէս ներշնչել և լարված ուշադրութիւն առաջացնել մեր մէջ, ինչպէս այս դեղնած թղթի վրայի հազիւ նկատելի տառերի համագրութիւնը։

Երևի շատ աշակերտներ՝ տարբեր դպրոցներից և տարբեր քաղաքներում՝ ցածր դասարաններում եղած միջոցին ունեցել են նման գրաղմունքներ, որոնց մնացորդ՝ յիշատակարանների առաջ այժմ «անխալից, անձայն, խորհուրդ ճակատին»՝ միայն լռում են ու կարդում միևնոյնը, ոչ մի նոր բան չը գումարելով հնին։ Ընկերական շրջաններում քննադատելով անցեալը, աւելի ճիշդ՝ որոշ մտապատկերներ նորից վերարտադրելով, նրանք բաւականանում են միայն սանտիմենտալ հառաչանքներ արձակելով և՝ «բայց ախ՜ու որ երազ էր» անմիտ եզրակացութեանն են գալիս։

Այժմ, երբ վերջանում է ուսումնական տարին, և մեր երկրի միջնակարգ դպրոցներից դուրս է գալու շրջանաւարտների խոշոր թիւ, մենք համարձակվում ենք խօսել այդ ընկերներին, յիշեցնել նրանց պատանեկութեան սրբազան պատուէրները և մասնացոյց անել գործունէութեան մի լայն ասպարէզ։

II

Սիրելի բարեկամներ, այսօր վերջացնում էք դուք ձեր կեանքի կարևորագոյն և պայծառ շրջանը՝ պատանեկութիւնը։ Վաղվանից կը սկսվի մի նոր շրջան, աշխատելու, սեփական ոտքերի վրա կանգնելու շրջան։ Ի՞նչ պաշարով էք դուք բաժանվում մէկից և միանում միւսին։ Հաշւետուութիւնը այսպիսի դէպքերում լաւ է։ Վաղվանից ձեր պատանեկութեան բոլոր ապրումները, զգացած մեծ յոյզերը, ստեղծագործած բոլոր ցնորքները դուք թաղելու էք մի ծանր շիրիմի տակ, որին շարժելը դժուարին կը լինի ձեզ համար։ Այսօրվայ ձեր պատանեկական ուղեղը—հետաքրքիր, շարժուն, անկուշտ, անվերջ որոնող, առաջին անձող փորձից շուտ յուսահատվող, արագ քայլերով դէպի անյայտը, անորոշը դիմող, յանդուգն՝ ապագայի վերաբերմամբ և անհեռատես՝ սեփական գործողութեանց մէջ—վաղը, անկասկած, անճանաչելի մետամորֆօզի է ենթարկվելու։ Իւրաքանչիւր մեծ, գեղեցիկ, հոյակապ, գրաւիչ երևոյթի կամ առարկայի գաղափարները ծնող ուղեղը վաղը կորցնելու է իր ստեղծագործելու ընդունակութիւնը. ամեն մի վեհ և բարձր նորութեան սաղմերը, ստեղծագործման առաջին օրօրները միշտ տեղի են ունեցել ցնորքների, մտորումների և անզուսպ կրքի՝ ստեղծագործութեան հետ միասին։ Երբ վերջանում է ալեկոծ պատանեկական շրջանը, և նրան յաջորդում են երիտասարդութիւն և ծերութիւն, անհատի ստեղծագործութիւնների ցուցակը կարելի է փակված համարել, որովհետև այս վերջին շրջանները կեանքի՝ ոչինչ նոր բան չեն ստեղծում, այլ շարունակում, զարգացնում և ընդարձակում են պատանեկութեան միջոցին ստացած արգասիքները, դրանց մի որոշ դասակարգութեան վերածելով. մի քանիսը բոլորովին ընդունակ չեն լինում օգտվելու այդ գանձից, նրան չեն կարողանում շահագործել. դրանց համար մնացած են պատանեկութեան մտորումները։ Ոմանք էլ, յենվելով այդ մտորումների վրա, կառուցանում են այնպիսի հսկայական և խոշոր շէնքեր, որոնց հանդէպ երբեմն սարսռում է նոյնիսկ նրա ստեղծագործողը և չէ ճանաչում իր գործը։ Այդպիսիների համար պատանեկութիւնն է միակ աղբիւրը, հարստութեանց այն շտեմարանը, որ մենակ կարող է սնուցանել անհատին, նրա կեանքի միւս շրջանների միջոցին, եթէ այդ շրջանները աղքատ են և կարօտ սնունդի։

Այսօր դուք դուրս էք գալիս այդ շրջանից և տանում էք ձեզ հետ պատանեկութեան ամեն հրաշալիք, նրա տուած բոլոր հիւթալից արգասիքները։

III

Երիտասարդութիւնը նախընթաց շրջանի նախագծված ծրագիրների վերամշակման, կարգաւորման և իրագործման շրջանն է։ Պատանեկութիւնը փիլիսոփայութեան բնազանցական հարցերի, «պատճառների պատճառի» որոնման ժամանակամիջոցն է, երբ պատանու մտքի թռիչքները կանգ չեն առնում ոչ մի սահմանի և ընդունված արգելքի առաջ, իսկ երիտասարդութիւնը՝ աշխատանքի, բանւորական, մեքենական գործողութիւնների ժամանակն է, երբ մարդ առաջադրած պայմանների և պատանեկութիւնից եկող նպատակներով որոշ գործ է կատարում։

Զը նայած այս բնորոշման, անկարելի է ժխտել, որ երիտասարդութիւնը ահագին նշանակութիւն ունի անհատների կեանքի վրա։ Պատանեկութիւնից մնացած բազմազան անխտիր մտորումներն որոշ կարգի բերելուց և նրանց իրագործումից—որոնք կատարվում են երիտասարդութեան ժամանակ—կախված է անհատի գործունէութեան գոյնը և էութիւնը, որով և չափվում է մարդու արժանիքը։

Դրա համար շատ զգոյշ պէտք է լինել պատանեկութեան մտորումների ընտրութեան և դասաւորման ժամանակ։

Շատերը, գուցէ և խոշոր մեծամասնութիւնը այս տարի միջնակարգ դպրոցների աւարտողներից, ցանկանում են շարունակել, մտնել Ռուսաստանի կամ արտասահմանի համալսարանները։ Բայց մի՞թէ բաւական չէ այն, ինչ որ տուել է միջնակարգ դպրոցը։ Դուք տեսնում էք մի կողմից քաղաքներում դարը իր բոլոր հրաշալիքներով, էլեքտրականութեան արած հիասքանչ նուաճումներով, Էդիսոնի սքանչելի գիւտերով, օդին տիրապետելու յախուռն ձգտումներով, գեղարուեստի փայլուն յաղթանակներով։ Իսկ քաղաքներից դուրս գալով՝ տեսնում էք մի ուրիշ պատկեր. ձեր առաջ կանգնում են քարանձաւի մարդիկ, որոնք սապոնի մասին գաղափար անգամ չունեն, և եթէ պատահում է, որ մի շապիկ են ձեռք բերում ու հագնում՝ չեն հանում իրանց հագից, մինչև որ այն փտելով չի գզգզվում ու պատառոտվում. դուք տեսնում էք մարդկանց, որոնք ապրում են միայն բուսական կեանքով, որոնք վճարում են իրանցից պահանջված գումարները, չեն հետաքրքրվում իրանց և ուրիշների դրութեամբ։

Պատանեկութեան ցնորքներով ոգևորված բարեկամներ. նետվեցէք միւս ծայրը, որ սովից և տգիտութիւնից մեռնում են անթիւ գեղեցիկ մարդիկ։ Գնացէք գիւղերը, դարձէք գիւղական մշակներ, աշխատեցէք հաղորդակից անել ժողովրդին նոր քաղաքակրթու-

Աղիզեան, Գ. Ամիրեան, Ջ. Անդրէասեան, Գ. Անտօնեան, Լ. Ասլանեան, Ա. Ափրիկեան, Տ. Ափրիկեան, Պ. Բայխօր, Վ. Բարօյեան Ա. Բունիաթեան, Հ. Ալաւերդօղլի, Ա. Գաբրիէլեան, Վ. Ղարիբեան, Խ. Գիլանեան, Բ. Եղիազարեան, Մ. Ենգիբարեան, Ի. Ղազիեվ, Ս. Կասրաձէ, Ա. Գէորգեան, Ե. Գէորգեան, Հ. Քեազումօվ, Փ. Մակինսկի, Մ. Զէյնալ-օղլի, Ա. Մելիքեան, Մ. Մուսինեան, Յ. Նազարէթեան, Վ. Պօղոսեան, Պ. Պօղոսեան, Ս. Ստրելեցկի, Ա. Թամամշեան, Թ. Թադէոսեան, Ա. Տէր-Աւետիսեան, Ի. Տէր-Իսահակեան, Հ. Տէր-Յովհաննիսեան, Ս. Տէր-Մարտիրոսեան, Յ. Տէր-Միքայէլեան, Գ. Տէր-Խաչատրեան, Յ. Տիգրանեան և Գ. Խանդաղեան, թւով 41 հոգի։

Ձայների ամենամեծ թիւը՝ 289 սպիտակ ընդդէմ 19 սևի՝ ստացել է ներկայիս քաղաքագլուխ Յովսէփ Տիգրանեանը, որի կարճ ժամանակվայ մէջ քաղաքի շահերին, նրա տնտեսութեան և բարեկարգութեան նուիրած գործունէութիւնը աչքի է զարնվում և դէպի նա դարձնում ժողովրդի համակրութիւնը առանց ազգի խտրութեան. յետոյ ստացել են՝ համալսարանաւարտ վաճառական Գ. Ամիրեանը 252 ձայն, Տիգրան Ափրիկեանը, Ա. Ափրիկեանը, Թամամշեանը, Հաջի Իրզան, Գ. Անտօնեանը, Փանահ-խանը, Մակինսկին, Ստրելեցկին (տեսուչ ուսուցչական սեմինարիայի) և այլն։

Հին ձայնաւորների կազմից վերընտրվեցին 22, իսկ նորեր՝ 19։

Մնում է ընտրելու 18 հոգի և 11 էլ կանդիդատ։

Այդ ընտրութիւնները, ինչպէս լսում ենք, կատարվելու են ամսիս 27-ին։

Թէև մխիթարական չէր ընտրութիւնների ժամանակ այնքան բարձրագոյն կրթութեան տէր հայերի և թուրքերի սևանալը, բայց յոյս ունենք, որ լրացուցիչ ընտրութիւնները, դէպի իրանց քաշելով ընտրողների մեծ թիւ, կը տան քաղաքին բաւական արժանաւոր ձայնաւորներ և մեր հարևան ազգերից, ղեկավարվելով այն սկզբունքով, որ հասարակական շահերի հարցում, երբ կողք-կողքի ապրում են ցեղեր, «ազգայնական հարցը» չէ կարող տեղ գտնել... Ա.

—

Բարեյաջող եղանակներ

Նոր-Բայազէտ, 18 մայիսի

Ցանքերը մեզանում կատարվեցին շատ բարեյաջող պայմաններում. ամբողջ ապրիլ ամիսը և մայիսի կէսը անցան չորային դրութեամբ, երբ բոլոր դաշտերն ու հողամասերը ցանվում էին ցորենով, գարիով, հաճարով, կտաւհատով և այլն։ Մայիսի 15-ից արդէն վերջացաւ գարնանացանը, և սկսեցին տեղալ յորդ անձրևներ, որոնք կենդանութիւն տալով բուսականութեան՝ մի փոքր սիրտ տուին հողագործութեան, քանի որ մէկ ամսվանից աւելի տևող երաշտը երկիւղ էր ազդել առանց այն էլ երկիւղով համակված հողագործ դասի սրտի և հոգու վրա, որ այնքան նեղսրտել էր իր անցած դժբաղդութեան օրերում, որովհետև աւելորդ է ասել, որ այս տարվայ դժնդակ ձմեռը, տաւարի ժանտախտի ուբաւականը, կերի ու ալափի առասպելական թանգութիւնը, փողի և նիւթականի սղութիւնը՝ մեր հողագործներին աղքատութեան դուռն էին հասցրել... Եւ իրաւ՝ այդ դասակարգը խակապէս զուրկ լինելով կեանքի բոլոր առաւելութիւններից և ընտանեկան վայելքներից՝ այս տարի իր գլուխը կորցրել էր և ընկել այլայլված դրութեան մէջ... Գոնէ այժմ, երբ արդէն կենսատու գարունը սկսել է իր թևերը տարածել ամենուրեք, գոնէ այժմ մեր հողագործների դասը մի փոքր հանգիստ գտնի իր տնտեսութիւնը կազդուրելու համար։

Թէպէտ վերջերս տիրող ցրտերը մասամբ ուշացրին ցանքերի և արօտների զարգացումը, բայց և այնպէս յոյս կայ, որ մօտ ապագայում կարող են կազդուրվել և զարգանալ՝ յօգուտ մեր տանջված ժողովրդի։

Մի աւելի տխրալի բան, որ աչքի է ընկնում մեզանում, այն է, որ արօտների և խոտատեղերի մեծ մասը մինչև այժմ բռնված է աւելորդ*) անասունների նախիրներով և ոչխարների հօտերով, որոնք անխնայ կերպով արածում են նոյնիսկ խոտատեղերը։ Մինչդեռ անցեալ տարի այս միջոցին բոլոր անասունները հեռացված էին հասարակապատկան վայրերից, որոնք ազատ լինելով անասունների կերից՝ մեծ քանակութեամբ խոտ արտադրեցին տեղական ազգաբնակութեան։ Որսորդ

—

Կաթողիկ. պատուիրակների ընտրութեան յետաձգումը

Պեատիգորսկ, 22 մայիսի

Աստրախանի կօնսիստօրիայի կարգադրութեամբ այսօր նշանակված էր այստեղ կաթողիկոսական պատուիրակի ընտրութիւն։ Կաթողիկոսական թեկնածուների վերաբերմամբ առաջ եկան վէճեր. ամփոփ եզրակացութիւնն է՝ սրբազան Մանկունին կը լինի ամենահաւանական կաթողիկոսական կանդիդատ։ Վարդապետեան վարդապետի համար խոչընդոտ է ճանաչվում նրա ոչ եպիսկոպոս լինելը։ Սահմանեալ թիւը չը լինելով ժողովը յետաձգվեց միւս կիրակվայ։ Մ. Մար.

—

Վէճ երկու հայ գիւղի միջեւ

Սալէրք (Ղազախի գաւ.), 11 մայիսի

Այսօր եկաւ Ղազախի գաւառի Ջողազ մասի անտառապետ Տուտալևկօվը և քարտէզով ցոյց տուեց Ղալաչա և Շնող գիւղերին պատկանող հողերի սահմանները. այս չորրորդ անգամն է, որ սահմանները ճշգիւ ցոյց են տրվում, բայց շնողեցիք ագահութիւնից դրդված չեն բարեհաճում իրանց ունեցածով բաւականանալ, այլ յաճախակի անցնում են սահմանները և մեր մասի անտառից անխնայ կերպով կտրատում. լուր եկաւ, թէ շնողեցիք անցել են սահմանը և Սալէրքի անտառը կտրատում են։ Վերջինիս տէրերը հաւաքվեցին և, վերցնելով տանուտէրի օգնականին, եկան Սալէրք և տեսան, որ շնողեցի անտառապահ Վասիլի համար մեծ թւով մշակներ ղալաչեցիների մասում անտառը կտրատում են, մաքրում, որ ապագայում խոտհարք լինի։ Ղալաչեցիք Վասիլի մշակների կացինները, բահերը խլում են և տանում Ղազախի անտառապետին ներկայացնում։ Շնողեցիք երկիւղ կրելով ապագայում եկող մեծ տուգանքներից՝ իսկոյն խնդիրք են ներկայացնում քննչին, թէ երբ ղալաչեցիք եկել են, իրանց՝ հանդում թալանել և վիրաւորել են։ Ֆօրտուէր

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Վերջերս տասնհինգ օս գիւղերի ներկայացուցիչները Բարձրագոյն անունով խնդիր էին ուղարկել, միջնորդելով թոյլատրել երկաթուղի կառուցել Կովկասեան լեռնաշղթայով։ Այժմ պատասխան է ստացվել, թէ հարցը կը քննվի մօտիկ ապագայում։

— Այս օրերս Կախեթիա է մեկնում ֆիլօկսէրային խումբ՝ աշխատելու համար։

— Մեկնեց Թիֆլիսից մի ամիս ժամանակով Փոխարքայի փոխ-դիւանապետ Վ. Ստարատօնօվը։

— Թիֆլիսից «Рус. Сл.»-ին հեռագրում են. «Առաջին տղայոց գիմնազիայի 5-րդ դասատան աշակերտ Կավանջեանը քննութիւնից առաջ մտաւ ֆրանսերէնի ուսուցիչ Բորուխանսկիի բնակարանը և պահանջեց նրանից յայտնել, թէ քննութեան ժամանակ ինչ նիւթ է տալու, սպառնալով սպանել, եթէ ուսուցիչը այդ մասին կը յայտնէ տնօրէնութեան։ Բորուխանսկին թեման յայտնեց, բայց և տեղեկութիւն տուեց իշխանութեան։ Կավանջեանը իր ընկեր Ջորջաձէի հետ ձերբակալված է»։

— Թէհրանում այս տարվայ փետրվարի 26-ին պաշտօնապէս բացվել է ռուսական կայսերական հիւպատոսարան։

— «Р. Зн.»-ն երկու յօդուած է տպել Կովկասի մասին։ Նրանցից մէկի մէջ լրագիրը յարձակվում է գեներալ Պօտտօյի վրա՝ Մանթաշեանի թաղմանը ներկայ լինելուն համար։ Միւս յօդուածում ապացուցւում է կաթողիկոսների յեղափոխականութիւնը։ «Знамя»-ն պահանջում է, որպէսզի ռուսաց իշխանութիւնը դադարէ յարգել նրանց, և մէջ առ մէջ յարձակվում է «Մշակի» խմբագիր Ա. Քալանթարի վրա, պահանջելով հրաժարեցնել նրան երկրագործութեան և պետական կալուածների մինիստրութեան պաշտօնեայի պաշտօնից։

— Արդարադատութեան մինիստրի կարգադրութեամբ, միջին-ասիական երկաթուղու գծի վրա պօստային վագոնից 469,000 րուբլի յափշտակելու գործը Ասխաբադի նահանգական դատարանից փոխադրված է Թիֆլիսի նահանգական դատարանը։

— Մայիսի 30-ին ռուսաց կլուբի այգում կայանալու է զբօսանք յօգուտ ժողովրդական Տան Երաժշտական Ընկերութեան։

— Գիւղատնտես Ցար. Փիրալեանը յունիսի սկիզբներին մեկնում է Գանձակի և Երևանի նահանգները՝ Կովկասեան Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական կոմիտէտի իշխանութեան տակ գտնվող արհեստանոցները դիտելու համար։

— Ինչպէս հաղորդում են Գուրիայից, շատ տեղերում ներկայումս տիրում է երաշտ։

— Այս տարի ևս կովկասեան հանքային ջրերում բժշկվելու համար հրէաներին թոյլատրված է առաջվայ կանոններով։

— «Баку»-ն հերքում է այն լուրը, թէ Բագուի քաղաքային իրաւատուների ընտրութեան առիթով ռուս ընտրողները հեռագրով բողոք են ուղարկել մինիստրների խորհրդի նախագահ Ստոլիպինին։

— Բագւում քաղաքային դումայի ձայնաւորութեան համար ընտրված երեք ռուսները հրաժարվեցին։ Հրաժարականի մասին յայտնել են նաև 18 մահմէդականներ և հայեր։ Ասում են, որ բոլորն էլ հրաժարվելու են։

— Բագւում քաղաքային դումայի համար ընտրվելու էին ընդամենը 80 ձայնաւոր։ Մինչդեռ ընտրվեցին այս երկրորդ ընտրութիւններին ընդամենը 52 հոգի։ Մնացած 16 հոգու ընտրութիւնները նշանակված են մայիսի 31-ին։

— Վրիպակ.—«Մշակի» երէկվայ համարում «Գայեանեան դպրոցի ժողովը» վերնագրով յօդուածի մէջ մի տպագրական սխալ է սպրդել։ Տպված է՝ «...յայտնվեց, որ Հ. Առաքելեան խոստացել է տալ տարեկան 100 րուբլի». պէտք է լինի՝ Գ. Առաֆելեան...

*) Չղջարների և անասնավաճառների տաւար-ոչխարները, որոնք ոչ մի օգուտ չը տալով հասարակութեան՝ մեծապէս վնասում են հողագործութեանը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ. ԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսը թատրոնական նորութիւն ունի ներկայումս։

Մի շաբաթով հիւր է մեզանում այն շրջիկ թատրօնը, որ հիմնել են դերասանուհի Ն. Սկարսկայան և Պ. Գայդեբուրօվը և որը պտտում է Ռուսաստանի զանազան քաղաքները։

Առաջին ներկայացումը Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ չորեքշաբթի, մայիսի 25-ին, Թիֆլիսի Արտիստական Ընկերութեան Թատրոնում։

Ներկայացվեց Հաուպտմանի «Միայնակներ» դրաման 5 գործողութեամբ։

Եւ լաւ ներկայացվեց։

Դերասանները ուսումնասիրել էին իրանց դերերը կատարելապէս և խաղում էին ազատ ու անբռնազբօս, մտնելով դերերի իմաստի և տիպերի հոգու մէջ։

Մի քանի տեսարաններ գործեցին վերին աստիճանի ուժեղ տպաւորութիւն։

Տիպերի արտայայտութեան և ըմբռնողութեան վերաբերութեամբ, անշուշտ, կարող են տեղի ունենալ զանազան կարծիքներ։ Բայց այն, ինչ որ ցոյց է տրվում, արդիւնք է գիտակցական աշխատանքի և վերաբերմունքի։

Մեր կարծիքով, օրինակ, աւելի համապատասխան կը լինէր բնագրին, եթէ Կէտէի տիպը ներկայացնել աւելի քնքոյշ, մեղմաբարոյ, պարզամոյժ։ Փոքր-ինչ անբնական է թւում դերասանների խօսակցութեան հանդիսաւոր եղանակը։

Բայց ընդհանուր նպաստաւոր տպաւորութիւնը այնքան հաճոյք է պատճառում, որ մարդ հաշտվում է եղածի հետ և ընդունում է նրան այնպէս, ինչպէս կայ։

Հասարակութիւն կար բաւականաչափ չը նայած վատ եղանակին։ Սիրող

ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ «ԱՐՄԵՆՈՒՀԻՆ»

Շիրվանզադէի «Արմենուհի» պիէսը բաւական աղմուկ հանեց, բայց ոչ թէ իր ունեցած աջողութեամբ, այլ իբրև սեզօնի նորութիւն և, որ գլխաւորն է, հեղինակի գրական քննադատութեան մասին առաջ բերած թիւր հասկացողութեան շնորհիւ։ Պիէսը ինքն ըստ ինքեան տեխնիկայի և գեղարուեստի կողմից անբաւարար է, և հեղինակը դրանով մի քայլ յետ է գնացել և ոչ թէ առաջ։

Շիրվանզադէն աշխատում է գեղարուեստագէտ գրող լինել. ինչպէս նա առաջիններից եղաւ, որ մեր գաղափարախօս՝ հայրենիքի ազատութիւն, ինքնապաշտպանութիւն քարոզողների և վիշտ ու տառապանք երգողների գծած ուղուց շեղվեց, աշխատելով արձագանք տալ ժամանակակից միջավայրում հոգեկան յուզումներով ապրող մարդու հոգեկան կեանքին։ Նա դրանով մօտեցաւ իսկական գեղարուեստագէտ գրողներին, նա աշխատեց թափանցել իրան անհանգստացնող անհատների հոգին, տալով նրանց ներքին աշխարհում առաջ եկած դրաման ու նրա լուծումը։

Մարդու հոգեկան աշխարհը ծով է, բազմաթիւ են նրա ալեկոծումները, ուրեմն բազմատեսակ ու բազմախորհուրդ են այն երևոյթները, որոնց աշխատում է մօտենալ ամեն մի սրտագէտ, բնութիւնից լիազօրված անձ։ Շիրվանզադէի գրուածքներում շատ են այդ դրամաները, որոնք այս կամ այն կերպ, աջող թէ անաջող նկարագրված և լուծումն են ստացած, նայած մեր գրողի զարգացման աստիճանին, տաղանդի թափին և շրջապատի առաջադրած հանգամանքներին։ Նշտենք միայն այն, որ այդ բոլորի մէջ կարմիր թելի նման ընթերցողի աչքի առաջով անցնում է հայ կինն իր աննախանձելի վիճակով, իր իրաւազուրկ դրութեամբ, իր հոգեկան անմխիթար կեանքով։ Նիւթը անսպառ հետաքրքրական է և արժանի ուշադրութեան, որովհետև գիտակցութեան եկող հայ կնոջ համար (իմա մեշչանական) նրա նիստ ու կացը, ընտանեկան կեանքը, ամուսնական պայմանները իբրև ճակատագրական հարուածներ պիտի ներկայանային, առաջ բերելով ներքին հոգեկան իսկական մաքառում, մայր, հասարակութեան գործունեայ կենդանի անդամ լինելու և կամ ազատ սէր վայելելու մղումը։ Եւ Շիրվանզադէն բաւական զբաղվել է ընտանեկան կեանքով. բայց դժբաղդաբար առանց վարպետի գրչի հիւսուածքների, առանց հայ ընտանիքին յատուկ կեանքի, ուրեմն ոչ անհարազատ, այլ խառնված եւրոպականով, օտարով։ Ընտանեկան կեանքը մի կախարդական վայր է հանդիսացել մեր հեղինակի համար, որից ելնել նա դժուարանում է. նա սկսել է պտտել մի վարդի շուրջը, ինչպէս մեր բանաստեղծներից շատերը, չը նայած որ հարուստ հոգի, զգայուն սիրտ ունի։ Ցաւալին այն է, որ ընտանեկան կեանքը նրան, կարծէք, իբրև դժոխք է ներկայանում, ամուսնութիւնը աւելորդ մի ինստիտուտ։ Ընտանեկան երկպառակութիւն, դժտութիւն, վերջն էլ իրարից բաժանում—ահա թէ ինչ է նկարագրում Շիրվանզադէն. և այդ բաժանման պատճառը մի տեղ հանդիսանում է ամուսնու առնական անընդունակութիւնը («Մելանիա»), միւս տեղ՝ ամուսնու վարած անբարոյական կեանքը («Արամբի»), երրորդ տեղ՝ անհրապոյր արտաքինը («Լիզա»), մի չորրորդ տեղ՝ մարմնական զզուանքը («Ունէր իրաւունք») և այլն. և կարծէք թէ մեր հեղինակը ընտանեկան քայքայման պատճառ եղող երևոյթների շարքը լրացնելու մասին է զբաղված։ Այս անգամ էլ կինը՝ Արմենուհին թողում է ամուսնուն և երեխային, որովհետև այդքան ժամանակ ապրելուց յետոյ տեսնում է, որ համապատասխան զոյգեր չեն, որովհետև հարուստ ամուսնու փողային հաշիւները զզվեցրել են պօէզիա սիրող, սիրոյ կարօտ Արմենուհուն, ուրեմն մի երկրորդ Հերսէլի («Ունէր իրաւունք»), որ աւելորդ անգամ բեմ է դուրս գալիս և անմիտ պատճառաբանութեամբ արդարացնում իր արարմունքը։ «Մամա, մամա, ինչիս է հարկաւոր նրա (Անտօնի) հաւատարմութիւնը, երբ ես անտարբեր եմ դէպի նա... Անտօնը վատ մարդ չէ, բայց իմ սրտի համար խորթ է...», — պատասխանում է Հերսէլին իր մօրը, որն Անտօնին ներկայացնում էր իբրև մաքուր սրտի տէր, իբրև ընտանիքի սրբութիւնը պահպանող և յարգող մի անձնաւորութեան։

Արմենուհին թողում է իր ամուսնուն և զաւակին առանց որևէ խղճահարման, առանց որևէ ներքին ուժգին մաքառման։ Տեսնում է ճարտարապետին, վազում նրա ետևից... Էկցենտրիկ բնաւորութեան արտայայտութիւն չէ անշուշտ և ոչ էլ անասնական սոր ինստինկտի թելադրում, որով միայն կենդանիներն են առաջնորդվում։ Տրամադիր չենք ընդունելու, որ նա այդ բոլէական վճռական, բայց և մեծ ու յանդուգն քայլն անում է կապրիզներից դրդված, կամ ընտանեկան հանգամանքներից՝ ամուսնու մօր և քրոջ հետամտութիւնից զզված։ Հակառակ դէպքում դատարկ ու անբովանդակ սրտի և աղքատ հոգու տէր, ձանձրոյթ զգացող, նորութեան կարօտ կնոջ տիպար կը լինէր Արմենուհին։ Հեղինակը կարծէք թէ ուզեցել է այդ սովորական հոգիներից տարբերել նրան, աշխատելով նրա ներսը մի կրակ դնել, որից հոգին պիտի զովէր, դառնար ջինջ ու թեթև, ինչպէս այն սարերի օդը, որ այնքան սիրով վայելում էր նա։

Չենք ուզում հաւատալ, որ սեռական հարցն է հետաքրքրել մեր հեղինակին, որովհետև այդ կնճռոտ խնդրին, որով զբաղված է գեղեցիկ և գիտական գրականութիւնը ամենուրեք, որից չէ կարող և չը պիտի կարողանան խուսափել մեր միմիայն հետևելու ընդունակ գրականութիւնը, դժուար թէ Շիրվանզադէն այդպիսի թեթև վերաբերմունք ցոյց տար և նոյնիսկ հասարակութեան առաջ ազատ սիրոյ յաղթանակը փառաբանէր։ Նոր, բոլէական և չը մտածված զգացմունքը, սոր ինստինկտը իրաւունք, աւելի շուտ՝ ույժ չը պիտի ունենայ կոխոտելու եթէ չասենք սրբագործված ամուսնական, գոնէ մայրական քնքոյշ, բնական ամենաուժեղ սէրը։ Մինչև այդ զգացմունքի արհամարհանքը դեռ պիտի անցնել երկար տանջանքի բովից և ազատ մնալ անխուսափելի ճակատագրական հարուածից... Վերջապէս եթէ այս է թեման, կասենք, որ դեռ շատ շուտ է դրան լուծում տալը, աւելի շուտ՝ մեր հասարակութեան քարոզելը։

Աւելի տրամադիր ենք ընդունելու, որ մեր բանաստեղծը շնորհաւորում է գեղարուեստի յաղթանակը։ Ծարաւը ջուր է փնտռում, սոխակը վարդ, վերջինս էլ գարուն—մեր հեղինակի սիրած նիւթը, որին զոհում է ամեն ինչ. այստեղ Արմենուհուն թողնել է տալիս ընտանիք, զաւակ և ուղարկում մի ճարտարապետի հետ, որի ոչ անցեալը գիտէ, ոչ ներկան, իսկ ապագան էլ միայն խօսքերից։

Արմենուհու այս յանդուգն ու պատասխանատու քայլի համար հեղինակը նախօրօք մեզ չէ նախապատրաստում. գոնէ հերոսուհին ներկայանար մեզ՝ չասենք հանճար, այլ իբրև մի տաղանդ, որ որոշ համբաւ ունի, կամ հասարակութեան ուշադրութիւնը գրաւելու նշաններ է ցոյց տալիս, որ նա աշխատում է լինել գեղարուեստի վայրերում, գեղարուեստագէտների շրջանում, որոնց մէջ է միայն բաւականութիւն գտնում։ Այդ էլ չէ, գոնէ ցոյց տար, որ հացի ու ջրի չափ անհրաժեշտութիւն են դարձած թէկուզ դաշնամուրը, նրա խօսուն լեզուակները և այլն, և ոչ թէ զբօսնել տալ ամարանոցի մօտիկ սարերում, սաղանդարով ոգևորել տալ, վերջն էլ ձգի մի սոսկ ճարտարապետի գիրկ, որն արդէն ընտանեկան կեանքից ձանձրացած, կնոջից բաժանված, աւելի շուտ զբաղված է պրոզայով, քան պօէզիայով։

Կեանք չը կայ այս պիէսի մէջ։ Գործող անձինք սովորական մարդիկ են. երևի հեղինակի ույժը անզօր է եղել նրանց յուզեցնելու, կենդանացնելու։ Չէ՞ որ մեղմիկ հովից ծովը չէ ալեկոծվում, չէ վրդովվում... Եւ այդ սովորական մարդկանց կատարած հերոսութիւնները պարզ է, որ պիտի անբնական երևան և թուլացնեն ստացվելիք տպաւորութիւնը։

Առհասարակ Շիրվանզադէն երևոյթների հետզհետէ զարգացման մասին մտածել, գրուածքին մի ամբողջութեան բնաւորութիւն տալ, հիմնական գաղափարը արտայայտիչ դարձնել, ֆօկուս չինել, որի ճառագայթները պիտի լինեն միւս պարզաբանիչ երկրորդական երևոյթները, շատ էլ չէ սիրում. նա թողնում է ընթերցողին կամ հանդիսատեսին զանազան ենթադրութիւններ անելու։ Բագրատը («Պատւի համար») առանց որևէ ներքին մաքառման—մի կողմից աղջկայ սէրը, միւս կողմից խոշոր հարստութեան վտանգման կասկածը—թղթերը յանձնում է Էլիզբարօվի աղջկան։ Ոչ տղայի միամտութեանը կարելի է վերագրել և ոչ էլ սիրոյ բուռն արտայայտութեանը, որովհետև ոչ այն ենք տեսնում և ոչ միւսը, եթէ ի նկատի չունենանք մի քանի կցկտուր բառեր։ «Քաօս» վէպի մէջ էլ տեսնում ենք՝ մի կողմից իդէալիստ Սմբա-

---

թեան. այս անհրաժեշտ է թէ ձեր անհատական շահերի տեսակէտից և թէ ամբողջ քաղաքակրթութեան կենսունակութեան, գոյութեան շարունակելու տեսակէտից։ Ձեր անհատական շահերը պահանջում են, որ դուք հատուցանէք, վերադարձնէք այն, ինչ որ ստացել էք. իսկ դուք ստացել էք միջնակարգ կրթութիւն, ծանօթացել էք տեխգիրաշինութեան, ձեռք էք բերել ընդհանուր զարգացում։ Ո՞վ է այս բոլորը ձեզ տուել. դպրոցը. բայց դպրոցը օդի մէջ կախված շինութիւն չէ. ինչ որ նա տուել է ձեզ, ինքը ստացել է ժողովրդից. ուրեմն բարոյական պարտականութիւն ունէք վերադարձնել ստացածը, հաղորդակից անել մասսային քաղաքակրթութեանը. այդ անհրաժեշտ է և կուլտուրայի գոյութեան համար։ Շատ պատմագէտներ պատմութիւնը երկար ուսումնասիրելուց յետոյ մի քանի անգամ շեշտել են, որ այն քաղաքակրթութիւններն են ապրում և երկարատև լինում, որոնք անմիջապէս յենված են ժողովրդի վրա. ժողովրդից կտրված, մի խումբ մարդկանց յատուկ քաղաքակրթութիւնը անկատելի է անցել աջողութիւններ չէ ունեցել։

Դրական օրինակներ կարելի է բերել Անգլիայի պատմութիւնից, որ այնքան հարուստ է այդպիսի փաստերով. Անգլիայի ժողովուրդը սերտ յարաբերութեան մէջ է քաղաքակրթութեան ներկայացուցիչների հետ. դրա համար և այնտեղ կուլտուրան ամենից արագ է շարժվում և նոր յաղթութիւններ անում։

IV

Անկարելի է երևակայել մի պատանի, որ սրտի խորքում համաշխարհային թախիծով համակված չը լինի։ Միամիտ դատողութեամբ նա ոչնչացնում է ժողովուրդների դառնութիւնը, վիշտը, առատաձեռնօրէն երջանկութիւն է բաշխում բոլոր թոյլերին և դժբաղդներին. նա հեշտութեամբ կործանում է դղեակներ և նոյնիսկ հանդիսանում յանդուգն հերոսներին։ Աննկարագրելի ոգևորութեամբ պատանին կարդացել է Շիլլերի գրուածքները, տանջվել է Կարլ Մօօրի հետ, մասնակցել է երևակայութեամբ նրա գործողութիւններին, անգիր է սովորել նրա մի քանի անմահ մենախօսութիւնները, կարծես ինքն է շարադրել՝ «Օ՜, մարդիկ, մարդիկ, նենգաւոր կոկորդիլոսներ»։

«Զօր է այն մարդու հոգին, որ պատանի ժամանակ չէ սիրել Շիլլերին. թառամել է այն մարդու հոգին, որ սիրել է, բայց յետոյ դադարել է սիրելուց»,—գրել էր Իսկանդարը (Հերցէն)։ Շրջանաւարտ բարեկամներ. մի՛ թառամեցնէք ձեր հոգին. մի՛ մոռանաք պատանեկան մտորումները. մի՛ լինէք անտարբեր և լոկ հանդիսատեսներ օրվայ կարիքներին։ Քչացել է հերոսների թիւը, բազմապատկվել են ֆիլիստրները։ Մարդիկ սիրում են քննադատել, ուրիշների արարքները գնահատել, բայց երբեք չեն ուզում դուրս գալ ասպարէզ. շատ բան գիտեն, շատ բան զգում են, ըմբռնում են, օրինակ, որ այս բանը այսպէս չը պէտք է լինի, որ այս-ինչ ձեռնարկութիւնը օգտակար է, բայց թոյլ է, չունի ժրաջան գործիչներ, որ պէտք են նոր ույժեր. այս բոլորը գիտակցում են մարդիկ և... լուռ, անձայն շարունակում են շրջանառութիւն կատարել իրանց նեղ, սահմանափակված միջավայրում։ Մի լինէք այդպէս, դուրս եկէք մէջտեղ. եթէ զգում էք, որ ձեռնհաս էք, մի ծուլանաք, մի քաշվէք, մի ամաչէք, թէ կարող են ծաղրել և յաղթել։ Դուրս եկէք նեղ շրջանակներից և նետվեցէք գործունէութեան լայն ասպարէզը, ուր առանց վախենալու կարող էք թափահարել ձեր թևերը։ Գնացէք դէպի գիւղերը, գեղջուկների մօտ, ուր կարող էք գործադրել ձեր հոգու ամբողջ կարողութիւնը, ուր կարող էք իրականացնել պատանեկութեան նուիրական պատուէրները, ուր կարող էք ըմբռնել մաքրութիւնը և գեղեցկութիւնն իրանց գերագոյն աստիճաններով, ուր ականատես կը լինէք ապագայ կեանքի սաղմերի յղացման, ուր կը ճանաչէք կեղտոտ արտաքինի տակ պահվող՝ այս-այն խրճիթում ցրված ժողովրդի վեհ հոգին, անզուգական ձգտումները։

Գնացէք դէպի գիւղ, որովհետև քաղաքներում առանց ձեզ էլ շատերը կան ձեզ նմաններից, որովհետև՝ քաղաքի գիւղացին՝ բանւորն ունի բաւականաչափ ուսուցիչներ և ընկերներ։

Գնացէք որբերի աշխարհը, գնացէք, գնացէք հաղորդակից անելու գեղջուկին քաղաքակրթութեան, կատարեցէք ձեր պարտականութիւնը, ձուլվեցէք ժողովրդի հետ։

Դէպի գի՛ւղ. գիւղումն է պատրաստվում ժողովրդական կեանքի պրօտօպլազման. գնացէք գիւղ՝ արագացնելու այդ գործողութիւնը։ Գ. Տէր-Ռուբինեան

[illegible]

Այսպէս է և Արմէնուհին, [illegible]

[illegible] թէ մայրենի գրականութիւնը։

Հրաբղխային ժայթքումը բերում է իր հետ ամեն ինչ, բայց չէ որ բոլորն էլ թանգագին մետաղ չեն։

Աւ. Տէր-Ցարութիւնեան

Նոր-Նախիջևան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 26 մայիսի

«Մշակի» № 107-ում «Դատաստանական դահլիճից» տեղեկութեան մէջ սպրդել են հետևեալ անճշտութիւնները.

1) Վ. Բարսեղեանի սպանութեան մէջ մեղադրվում էին «տեղական վաճառականներ» Արշակ Մազոյեան և Վարդան Մանուչեան։

Ախալքալաքը չունի այդանուն վաճառականներ, այլ ունի գործակատարներ, մէկը մանուֆակտուրայի, միւսը՝ գինետան, որոնք չեն պատկանում «ամենահարուստ ընտանիքի»։

2) Սպանվածի կրտսեր եղբօր քաղաքացիական պահանջը չէ եղել 10,000 ր., այլ 3485 ր.։

Ապա յարգելի տեղեկատուն մոռացել էր յիշել մի շատ ուժեղ և էական հանգամանք, որ վկաները փոխեցին կամ անչափ մեղմացրին նախնական քննութեան ցուցմունքը դատարանի առաջ, այն չափով՝ որ գործը առանց երդ.-հաւատարմատար Տիգ. Ցովհաննիսեանի նոյն ելքը կը ստանար։

Ուսանող՝ Ցովհ. Բարսեղեան

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Պարսկական մէջլիսի «հայերի» կողմից ընտրված պատգամաւոր Ցովսէփ Միրզայեանցին

Պարոն.

Շուտով մէջլիսը կը վերջացնի իր նստաշրջանը և կը սկսվեն նոր պատգամաւորական ընտրութիւնները։ Դուք էլ, որպէս նոյն մէջլիսի անդամ, ուրեմն պիտի կորցնէք ձեր պատգամաւորի իրաւասութիւնները։

Նախ քան այդ՝ ինձ պատասխանեցէք.

1) Ձեր ընտրված օրից մինչև այսօր քանի՞ անգամ էք մասնակցել մէջլիսի նիստերին։ (Մէջլիսը մինչև այժմ ունեցել է 238 նիստ)։

2) Ինչո՞վ էք բացատրում ձեր բացակայութիւնը մէջլիսից, երբ արդէն յանձն էիք առել մէջլիսի անդամի պարտականութիւնները կատարել։

3) Ո՞ւր էք այժմ, ինչու թողեցիք մէջլիսը և հեռացաք արտասահման այնպիսի մի ժամանակ, երբ ժողովրդական պարտաճանաչ ներկայացուցչի գործակցութիւնը կարևոր էր։

Պարսկաստանում ապրող բոլոր հայերի մասնաւորապէս և ընդհանրապէս Պարսկաստանի ամբողջ ազգաբնակութեան խիղճը հանգստացնելու համար՝ դուք պարտաւոր էք ամենակարճ պատասխանել իմ այս հարցերին։ Գրիգոր Եղիկեան

Թէհրան, 11/24 մայիսի

ԿՈՉ

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅ ԵՒ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆՆԵՐՈՒՆ՝ ՄԿՐՏԻՉ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Տիար Մ. Փորթուգալեանի հասարակական դաստիարակչական հրապարակախօսական գործունէութեան յոբելեանը կատարելու համար յանձնախումբ մըն ալ Վանայ մէջ կազմուած ըլլալով, կուգանք յանուն այդ յանձնախումբին դիմում ընել հայ ժողովրդի ամեն խաւերուն և հոսանքներուն, որ իրենց նիւթական ու բարոյական մասնակցութիւնը նուիրեն այս նշանաւոր գործիչին երկար-ժամանակեայ հայրենասիրական գործունէութիւնը գնահատելու ձեռնարկին։

Թողլով տիար Մ. Փորթուգալեանի հասարակական գործունէութեան սկզբնական շրջանը (Թոքատի մէջ ուսուցչութիւնը և «Ասիայի» հրատարակութիւնը Կ. Պոլսոյ մէջ, որոնց մասին փափագելի է տեսնել ժամանակակիցներու և ծանօթներու կողմանէ տրուելիք տեղեկութիւններ լրագիրներու մէջ հրատարակուած) մենք կը շեշտենք մասնաւորապէս յոբելեարին Վանայ մէջ ունեցած գործունէութիւնը։

1876 թուականին էր որ Վանը կընդունէր իր մէջ նորօրինակ հիւր մը, պոլսեցի երիտասարդ մը, որ իբրև նոր խօսքի առաքեալ մը, ոգեւորուած «Արարատեան Հրաւիրակի» կոչերէն, կուգար «աւերակաց երկրի» նուիրական բեկորները տեսնելու և նոր կեանքի, նոր պաշտամունքի տաճարներ կառուցանելու գեղեցիկ ձգտումով։

Իսկ ինչ կը ներկայացնէր այն ժամանակ Վանայ միջավայրը իր ամեն կողմերով, այդ ի հարկէ հոս մանրամասնել աւելորդ է. տգիտութիւնն ու տգիտութիւնը՝ հակառակ «Վասպուրականի Արծւոյն» գերազոր ճիգերուն՝ դեռ կը տիրապետէր մեր մտաւոր հորիզոնը։ Փորթուգալեանը կիրակնօրեայ լսարաններով և հայրենասէր սանուց ընկերութիւնը կազմելով սկսաւ իր լուսաւորութեան գործունէութիւնը նախ երիտասարդութեան և պատանեկութեան մէջ և շուտով յաջողեցաւ կազմել եռանդոտ շըրջանակ մը իր շուրջը։ Կարդալու, ուսանելու և նոր բաներ լսելու անդիմադրելի ծարաւ մը կը գտնէր մեր երիտասարդութիւնը, որին յագուրդ կուտար իր հրապարակախօսութեան մեղրածորան պերճութեամբ։ Մ. Փորթուգալեանի առաջ բերած շարժմանց շօշափելի արդիւնքներէն մէկն է ի միջի այլոց բազմաթիւ ընկերութեանց կազմութիւնը, ի հարկէ բոլորն ալ դեռ սաղմնային և միօրինակ վիճակի մէջ։

Սակայն Մ. Փորթուգալեանի Վանայ գործունէութեան փառապսակը անոր դաստիարակչական դերն է։

Գիտակից և հայրենասիրական ուղղութեամբ սերունդ պատրաստել—ահա անոր գերագոյն իղձալը, որուն կատարեալ անձնազոհութեամբ ծառայեց Արարատեան և ապա Միացեալ Ընկերութեան վարժապետանոցին և անոր փակումէն ետք իր իսկ նախաձեռնութեամբ և մեծանուն Գրիգոր Արծրունոյն օժանդակութեամբ բացուած կեդրոնական վարժարանի մէջ, որ չորս տարի միայն տևեց՝ զոհ երթալով համիդեան բռնակալութեան. ան տուաւ մեզ սերունդ մը, որու մեր սև օրերու մէջ կատարած պատմական մեծ դերը մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ շատ տխուր, բայց փառաւոր էջ մը պիտի գրաւէ։

Հայրենիքին վրայ պայթելու մօտ եղող ուրուականը ամենէն առաջ իր խօլ և դիւաշունչ հոսանքին առջև քշեց ազատութեան այս մրրկահաւը, որ իր ըմբոստ թևերը թափ տալով անոր սև շունչին առջև մինչև Վոսփորը՝ հոն չգտաւ հիւրընկալ ժայռ մը, մի քիչ շունչ առնելու։ Եւ հայրենասէր «Վտարանդին» ազատ Ֆրանսայի հիւրասէր ափունքները հազիւ գրկեց, հոն իր իղձալի երգը հնչեցնելու։

«Արմէնիայի» 25-ամեայ հրապարակախօսութիւնը շատերուն յայտնի է։ Ան նորագոյն խօսքն էր մեր կեանքին մէջ։ Լացի, տրտունջի շրջանը ալ անցած կը համարուէր. բողոքի շրջան էր, որ կը սկսէր. հայրենիքի ազատագրութեան գաղափարն էր, որ կը ներշնչէր. և մեր 25 տարուան դժբախտ, այլ հերոսական պայքարին առաջին հրաւէրն էր, որ կուղղէր «Արմէնիան»։

Մինչ մէկ կողմէ բռնակալութեան դէմ իր անհաւասար և անողոք պայքարը կը մղէր «Արմէնիան», չէր դադարեր նաև իր առաջ բերած շարժման և ոգևորութեան մէջ իր համոզումներով քննադատելի ուղղութիւններն ալ մարակելու և այսպէս յաճախ հակահարուածներուն ալ պատրաստ էր կուրծք տալու գաղափարի այս գինուորը։

Այժմ, երբ մօտաւոր անցեալի մեր բոլոր հասարակական գործունէութիւններն ու գործիչները նոր գնահատումներու և քննադատութիւններու խակ կենթարկուին, կրնայ ըլլալ, որ շատերը յարգելի յոբելեարին սոյն երկարատև գործունէութեան մէջ լիովին համաձայն չգտնուին իր հայեացքներուն և գաղափարներուն, սակայն ասիկա պատճառ մը չէ, սիրելի հայրենակիցներ, որ մենք չճանչնանք իր մէջ մեծ հայրենասէր մը, աննման դաստիարակ մը, անկեղծ գաղափարական գործիչ մը։

Ուրեմն տանք պարտաճանաչ առաքինութեան իր արժանավայել յարգանքը։ Կազմենք ամեն տեղ յանձնախմբեր այս տօնակատարութեան համար, ցուցնենք՝ թէ գիտենք անվերապահ ու աննկատ պանծացնել արժանիքն ու անձնազոհութիւնը, որուն այնքան պէտք ունի մեր խեղճ ժողովուրդը՝ իր վիճակէն բարձրանալու համար։ Պոլիս մանաւանդ՝ իբրև օսմանահայերուս մտաւոր և վարչական կեդրոն՝ պէտք է գլուխ կանգնի այս գեղեցիկ ձեռնարկին, ոգևորէ ու կազմակերպէ զայն, ըստ արժանւոյն յարգելու համար իր մոցուած, բայց լաւագոյն զաւակներէն մին՝ «Արմէնիայի» պատկառելի ծերունի խմբագիրը։

Մ. Փորթուգալեանի յոբելեանական յանձնախումբի դիւան

Ատենապետ՝ Աւետիս Ց. Թէրզիպաշեան

Ատենադպիր՝ Չիթունի

Վան, 9 մայիս

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Բէլգրադում քաղաքական շրջանները և լրագիրները, քննելով ռուսաց դիպլոմատիայի վերջին քայլի նշանակութիւնը, ողջունում են Ռուսաստանին Բալկանների անպաշտպան քրիստոնեայ ազգութիւնների կողմից։

— Վիէննայում հրատարակվող «Vaterland»-ը մի յօդուածի մէջ ռուսաց նոտայի մասին ասում է թէ՝ Գերմանիան չը կարողացաւ աջակցել Ռուսաստանին, որովհետև Աւստրիան հովանաւորում է երիտասարդ-թիւրքերին։ Ցօդուածը սենսացիա է առաջ բերել բոլոր խաւերում։

— Ալբանների յայտնի պարագլուխ Իսսա Բօլէտինացը այժմ գտնվում է Դէչան վանքի մօտերը մի գիւղում և ապրում է միանգամայն առանձնացած։ Նրա մերձաւորները ոչ մի զինված մարդու՝ մօտ չեն թողնում։ Բօլէտինացը սպասում է, որ սուլթանը հասնէ Կօսօվայի վիլայէթը, այն ժամանակ նա կը վճռէ՝ անցնե՞լ թիւրքերի կողմը թէ՞ շարունակել աջակցել ապստամբ ալբաններին։

— Թիւրք-բօլգարական սահմանային ընդհարումների քննութեան գործը դեռ շարունակվում է։

— Ցէտինիէից հեռագրում են, որ պատերազմական գործողութիւնները թիւրքերի և ալբանների միջև դարձեալ մօտենում են չերնօգօրական սահմանին։ Ղեկավար շրջաններում այդ առիթով երկիւղ են կրում, թէ մի գուցէ զինված ընդհարում տեղի ունենայ թիւրք և չերնօգօրցի զօրքերի միջև։

— «New-York-Times»-ի թղթակիցը խօսակցութիւն է ունեցել ռուսաց ֆինանսների մինիստր Կօկօվցեվի հետ։ Երբ հարց եղաւ հրէաների մասին, Կօկօվցեվը ասաց, թէ նրա կարծիքով ներկայ բօպէն անյարմար է բարելաւումներ մտցնելու հրէաների համար, որովհետև հրէաների վարմունքը ռուս-եապօնական պատերազմի և յեղափոխութեան ժամանակ իրանց դէմ առաջ բերեց խիստ ազգայնական զգացմունք, ուստի և՝ պէտք է սպասել։ Ցետոյ Կօկօվցեվը հաւաստիացրեց լրագրական բոլոր տեղեկութիւնների և նոր հալածանքների մասին մտացածին են։ Սակայն, հակառակ մինիստրի ասածի, լրագիրները թւում են վերջին ժամանակում ձեռնարկած սահմանափակումները։

— Պարիզի սենատին մի խումբ անձինք առաջարկութիւն արին յատկացնել 10 միլիոն ֆրանկ զինուորական օդագնացութեան համար։

— Ֆրանսիական զօրքերը Մարօկկօյում սկսել են ակտիվ գործունէութիւն։ Թողնելով Ֆէզը, նրանք ռմբակոծում են շրջակայ ամրութիւնները։

— Հօնկօնգում չինական մի լրագրի խմբագրատանը գտնվեցին պայթուցիկ նիւթեր և զէնք։ Խմբագիրը կալանաւորված է։

— Չինաստանի հարաւում յեղափոխական շարժումը ստանում է սպառնական կերպարանք։ Իշխանութիւնները շարունակ տեղեկութիւններ են ուղարկում կառավարութեան և նախազգուշացնում։

— Չինաստանում կազմակերպվեց առաջին «Սահմանադրականների բարեկամների ընկերութիւն»։

— Ամուր և Արգուն գետերի աջ ափին, Հեռաւոր-Արևելքում, գիշերները կատարվում են չինական զօրքերի տեղափոխութիւն։ Ցերեկները ոչինչ չէ լինում։ Այդ հանգամանքը անհանգստութիւն է պատճառում իշխանութիւններին։

— «Morning Post»-ը մի առաջնորդող յօդուածի մէջ Ռուսաստանի ներկայ քաղաքական դրութեան մասին խօսելով, ասում է, որ մօտենում է այն ժամը, երբ լուրջ կռիւ պէտք է տեղի ունենայ օրէնսդրական և գործադիր իշխանութիւնների միջև։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

25 մայիսի

ՎՕՐՕՆԷԺ։ Քաղաքագլուխ Ելիսէեվը հեռացվեց պաշտօնից և յանձնվեց դատարանին։

ՍՏՕԿՀՕԼՄ։ Շվեդիայի 4 տեղերում անտառային հրդեհները ոչնչացրին 1200 հեկտար։

ՊԵՐՄ։ Եֆրէյտօր Բրանդը հրամանատարի վրա կրակելու համար ենթարկվեց զինդատահարութեան։

ՎԼԱԴԻՎՕՍՏՕԿ։ Սուչանի հանքերի կառավարիչ ինժեներ Ֆրէնցը անձնասպան եղաւ։

ԿՕՇԱԳԱՋ։ Մայիսի 20-ին Կօրգօյում բացվեց ռուսական հիւպատոսարան։

ՊԱՐԻԶ։ Պօստի ծառայողների միջազգային կօնգրէսը Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Բօլգարիայի և Իտալիայի մասնակցութեամբ որոշեց կազմակերպել միջազգային ֆեդէրացիա։

Սենատօր Նէյդգարդտը դատ սկսեց երկաթուղիներ կառուցող մի շարք ինժեներների դէմ։

ՄՕՍԿՎԱ։ Բուխարական էմիրը մեկնեց Եալտա։

ԱՐԽԱՆԳԵԼՍԿ։ Բացվեց նահանգի անտառնարօրժների առաջին համագումարը։

ԽԱՐԿՕՎ։ Քաղաքի կենտրոնում կողոպտվեց մի եկեղեցի։

ՕԴԵՍՍԱ։ Մանր վարկի ներկայացուցիչների համագումարը վաշխառուների դէմ կռւելու համար որոշեց, որպէսզի ընկերակցութիւնները իրանց վրա վերցնեն հաց և գիւղատնտեսական մթերքներ սպառելու և գիւղատնտեսական գործիքներ գնելու միջնորդութիւնը. ցանկալի գտաւ ընկերակցութիւններին փոխատւութիւններ տալ հացի համար։ Հետևեալ համագումարը տեղի կունենայ 1912 թւի մայիսին։

ՕԴԵՍՍԱ։ Համալսարանական կլինիկայում կատարվում են փորձեր «606»-ով մալեարիայի դէմ. հետևանքները փայլուն են։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՃԻՒՂԸ

Արժեթղթերի կուրսերը

26 մայիսի

I կ. ներք. փոխ. խ. տոմս.		469 ր. — կ.
II »	»	365 ր. — կ.
III Ազնուակ. բանկ.	»	328 ր. 50 կ.
4⁰/₀ Պետական ռենտա		94 ր. 50 կ.
5⁰/₀ Պետ. Ազնւ. բանկ. գր. թ.		100 ր. — կ.
4½⁰/₀ » » »	»	95 ր. 75 կ.
4⁰/₀ » » »	»	91 ր. 25 կ.
3½⁰/₀ » » »	»	86 ր. 25 կ.
5⁰/₀ Գիւղ. հող. բան. վկ.		100 ր. 50 կ.
4½⁰/₀ » » »	»	96 ր. 25 կ.
4⁰/₀ » » »	»	91 ր. 75 կ.
5⁰/₀ Ներքին փոխառ. 1905 թ.		
	I հրատ.	104 ր. 25 կ.
5⁰/₀ »	II հրատ.	104 ր. 25 կ.
5⁰/₀ Արտաք. »	1906 »	104 ր. 25 կ.
5⁰/₀ » »	1908 »	104 ր. 25 կ.

Օտարերկրեայ դրամների կուրսը

Լօնդօն 10 ֆ. ստեր.	94 ր. 60 կ.
Բերլին 100 մարկ	46 ր. 26 կ.
Պարիզ 100 ֆրանկ	37 ր. 70 կ.
Թաւրիզ 10 դրան	1 ր. 85 կ.
Կ. Պոլիս 1 լիրա	8 ր. 66 կ.

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ **արագ** № 2 **գնացքը**՝ 9 ժ. 38 ր. առաւօտ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 15 ր. կէսօրին, Գանձակ՝ 2 ժ. 47 ր. ցեր.., Եւլախ՝ 4 ժ. 20 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 10 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 33 ր. գիշեր.: **Պօստային** № 4 **գնացքը**՝ 12 ժ. 36 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 3 ժ. 28 ր. գիշ., Գանձակ՝ 6 ժ. 37 առաւօտ., Եւլախ՝ 8 ժ. 35 ր. առաւօտ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 7 ր. կէսօր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 24 ր. ցերեկ., Բագու՝ 5 ժ. 42 ր. ցերեկ.: **Մարդատար** № 6 **գնացքը**՝ 3 ժ. 34 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում՝ 6 ժ. 46 ր. երեկ., Գանձակ՝ 9 ժ. 57 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 54 ր. գիշեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 22 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 7 ժ. 36 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժամ 13 ր. առաւօտ.: **Խառն գնացքը**՝ IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 5 ժ. 15 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում 9 ժ., 19 ր. առաւօտ., Գանձակ՝ 1 ժ. 36 ր. ցեր., Եւլախ՝ 5 ժ. 4 ր. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 44 ր. գիշեր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 33 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 44 ր. առ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ **պօստատար** № 74/75՝ 1 ժ. գիշ., Ղարաքիլիսա է հասնում 8 ժ. 16 ր. առաւօտ., Ալէքսանդրապօլ՝ 11 ժ. 50 ր. ցերեկ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 7 ր. երեկ., Ուլուխանլու՝ 5 ժ. 34 ր. երեկ. (առանց Երևան մտնելու)։ Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը ուղարկվում է Երևան 6 ժ. 11 ր. երեկ. և հասնում է Երևան 6 ժ. 54 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 2 ր. գիշեր., Ջուլֆա՝ 12 ժ. 46 ր. գիշերվայ: **Մարդատար-ապրանքատար** № 78/79 **գնացքը**՝ 5 ժ. 48 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում 1 ժ. գիշերվայ՝ Ալէքսանդրապօլ՝ 4 ժ. 34 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան, 9 ժ. 45 ր. առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 10 ր. ցերեկվայ և արանից դէնը այլևս չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ **արագ.** № 1 **գնացքը**՝ 11 ժ. 8 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 10 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 43 ր. առաւօտ: **Պօստատար** № 3 **գնացքը**՝ 10 ժ. 47 ր. առ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. ցերեկվայ, Բաթում՝ 12 ժ. 35 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 5 **գնացքը** 5 ժ. 15 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 9 ժ. 27 ր. երեկ., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առ.: **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան 10 ժ. 3 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 4 ժ. 41 ր. գիշ., Բաթում 6 ժ. 4 ր. երեկոյեան:

ԲՈՐԺՕՄ՝ **մարդատար** № 7/8 **գնացքը**՝ 8 ժ. 18 ր. առաւօտ., Խօրի է հասնում 10 ժ. 52 ր. առ., Բօրժօմ՝ 1 ժ. 38 ր. ցերեկ.: **Մարդատար** № 9/10 **գնացքը**՝ 3 ժ. ցերեկ., Խօրի է հասնում 5 ժ. 34 ր. երեկ., Բօրժօմ՝ 8 ժ. 28 ր. երեկոյեան:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ **մարդատար** № 5 **գնացքը**՝ 4 ժ. 25 ր. ցերեկ.: **Պօստատար** № 3 **գնացքը**՝ 9 ժ. 52 ր. առ.: **Արագ** № 1 **գնացքը**՝ 10 ժ. 24 ր. երեկ.: **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով՝ 9 ժ. 5 ր. երեկ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ **պօստատար** № 72/73 **գնացքը**՝ 7 ժ. 38 առաւօտ.: **Մարդատար-ապրանքատար**՝ № 80/81 **գնացքը**՝ 1 ժ. 26 ր. ցերեկվայ:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ **արագ** № 2 **գնացքը**՝ 8 ժ. 52 ր. առաւօտեան: **Պօստատար** № 4 **գնացքը**՝ 11 ժ. 40 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 6 **գնացքը**՝ 2 ժ. 54 ցերեկ. **Խառն գնացքը** IV կարգի վագոններով՝ 4 ժ. 17 ր. գիշերվայ:

ԲՈՐԺՕՄԻՑ՝ **Մարդատար** № 9/10 **գնացքը**՝ [illegible] 28 ր. գիշ.: **Մարդատար** № 7/8 **գնացքը**՝ [illegible] ժ. 18 ր. առաւօտեան:

Ծանօթութիւն.—Արագ գնացքներով (№ 2 Թիֆլիսից Բագու՝ և № 1 Բագու-Թիֆլիս) առանց վագոն փոփոխելու կարելի է հաղորդակցել Թիֆլիս-Բագու-Ռօստով, միայն վճարելով պլացկարտի գինը։

Высочайше Утвержденное Русское Общ[ество] Пароходства и Торговли, учрежд. въ 1856 [г.]

ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ.

Ամառային երթևեկութիւն

ՂՐԻՄ-ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳԻԾ

Մեկնում են Բաթումից

I **Պօստային-մարդատար շոգենաւեր.**
Երեքշաբթի ժամի 9-ին երեկոյեան, շրջանակի գծ[ով]
Հինգշաբթի » 12½ գիշերը »
Շաբաթ » 10 երեկոյեան ուղղակի

II **Մարդատար շոգենաւեր.**
Երկուշաբթի ժամի 1 ցերեկը, շրջանակի գծ[ով]
Շաբաթ » 12 » »

III **Մարդատար-ապրանքակիր շոգենաւեր.**
Չորեքշաբթի առաւ. ժամի 4-ին շրջանակի գծ[ով]
Ուրբաթ » » » »

Ժամերը Պետերբուրգի են։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԳԻ[Ծ]

Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն դէպի Ալէքսանդրիա, Բօլգարիայի, Մակեդոնիայի, Սերբիայի, Անատոլիա, Պարսից-Ծոցի (Персидскій заливъ) գծերի բոլոր նաւահանգիստները։

ԲԱԼՏԻԱԿԱՆ ԳԻԾ

Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն ուղղակի Պետերբուրգ, Ռիգա, Լիբավա և Ռէվել։

Տոմսակները կարելի է գնել Թիֆլիսի գրասենեակում, Վելյամինովսկայա փողոց, № 18.

Հեռախօս № 11.

Ընդունվում են և ապահովագրվում ապրանքներ ծնոտու պայմաններով։

Գործակալ՝ Ա. Խ. Սուլխանեանց

(շ.) 0—2

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Մասնագէտ միզասեռական, սիֆիլիս և վեներական հիւանդութիւնների։

Ընդունում է հիւանդներին՝
Առաւօտեան ժամը 12—1-ը, երեկ. ժամը 6—8-ը։
Կիրակի օրերը՝ միայն ժամը 12—1-ը։
Գոլիցին, Սեմեօնովսկայա փողոց, № 16.
Տէլէֆօն № 40.

(Ե.ու.Կ.) 220. 100—29

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

ԱՄԱՌԸ ՄՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Հիւանդ. ընդունելութիւնը (10—12 ժ. առ. (6—7 ժ. երեկ.

Գոլովինսկի, 18, տ. Դօրրժանսկիի, Արք. թատրոնի հանդէպ, տէլէֆօն № 901.

580. 5—2

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՄԵԿՆԵՑ ԿԻՍԼՕՎՕԴՍԿ

(Հ.ու.Կ.) 1134. 100—97

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է

ԱՐՍԷՆ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

Միքայէլ Նալբանդեան

Ազգութեան հրապարակախօսը

(Գրական-քննական ուսումնասիրութիւն)

194 մեծադիր երես

Գինն է 50 կ.

Դիմել՝ Թիֆլիս՝ «Գուտտենբերգ», «Գէր.» և «Կենտրոնական» գրավաճառանոցներին կամ Երևան՝ հեղինակին։

(օ.մ.) 556. 5—3

Бывш. слушательница новорос. унив., знающ. франц., нѣмецк. и музыку, жившая заграницей, ищетъ уроковъ на выѣздъ. Сололаки, улица Гудовича, № 7, художест. курсы, спр. учительницу.

(о.м.) 560. 3—[illegible]

Լոյս տեսաւ

ԳԱՂՏՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

ԲԺՇԿԱՐԱՆ

Նկարներով։ Տղամարդի և կնոջ ծածուկ հիւանդութիւնները, վարակվելուց ազատ մնալու կանոնները և այլն։ Բազմաթիւ խորհուրդներ եւ ռէցէպտներ։ Անհրաժեշտ գիրք բոլոր չափահասների համար, մանաւանդ գաւառներում, որտեղ չը կան մասնագէտ բժիշկներ։ Գինն է 50 կոպ.։ Ճանապարհածախսով 65 կոպ.։ Կազմեց մէզիկին. ֆելդշէր Ա. ԽՍԱՑԵԱՆ։ Ծախվում է Թիֆլիսում «Կենտրոնական» և «Գուտտենբերգ» գրախանութներում և հեղինակի մօտ։ Նաև ծախվում է «Սուսանակ և նրա բժշկութիւնը», նկարներով, խորհուրդներով և րէցէպտներով։ Գինը 20 կոպ., ճանապարհածախս 15 կ.։ Պահանջի մեծութեան պատճառով ապառիկ կամ նալօժով չէ ուղարկվում։ Առաջուց ուղարկել պօստի մարկաներ։ Հասցէն՝ Թիֆլիս, Семеновская № 9. Գումարով պահանջողները գրքի մասին թող գին առանձին՝

(Ե.ու.Կ.) 352. 50—19

ԱԿՑԻՕՆԵՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ

Իզմայլովսկի պր. № 27.

Պարիզ 1900. ՈՍԿԷ ՄԵԴԱԼՆԵՐ Նիժնի-Նովգոր. 1896.

ԳԼԻՑԵՐԻՆ ՎԵԼՈՒՐ

ԿԱՇԻՆ ՍԵՒԱՆԱԼՈՒՑ, ՊԷՊԷՆՆԵՐԻՑ, ԿԱՐՄՐԵԼՈՒՑ, ՔԱՄՈՒՑ ԵՒ ՑՐՏԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԻՑ ՊԱՀՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

«Ս.-Պետերբուրգի Քիմիական Լաբորատորիա» Ընկ. խնդրում է, ի նկատի ունենալով կրկնվող կեղծիքները, առանձին ուշադրութիւն դարձնել ֆիրմայի անուան վրա, որ բաղկացած է միայն երեք խօսքից՝ «Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ», և Ընկ. մարկայի վրա, որ ներկայացնում է ՊԵՏՐՈՍ ՄԵԾԻ արձանը՝ Պետերբուրգի Սենատսկի հրապարակում։

Գլխաւոր պահեստը. Кавказское Т-во Торговли Аптекарскими Товарами—Тифлисъ, Баку, Батумъ.

522. 8—1

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.